

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Det gamle HELSENGØR

ROBERT EGEVANG · NATIONALMUSEET

ROBERT EGEVANG

Det gamle Helsingør

NATIONALMUSEET

Redaktion: Henning Dehn-Nielsen
Fotografier: HM – Hugo Matthiessen, H – Hude
Tegninger: Niels-Holger Larsen
Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev
Copyright © Nationalmuseet, København 1976
ISBN 87-480-0109-0

I samme serie er udkommet:

Robert Egevang: Det gamle Rønne, tysk udgave: Das alte Rønne.
Robert Egevang: Det gamle Svaneke, tysk udgave: Das alte Svaneke.
Robert Egevang: Det gamle Ebeltoft, tysk udgave: Das alte Ebeltoft.
Robert Egevang: Old Elsinore, tysk udgave: Das alte Helsingör, svensk udgave: Det gamla Helsingör.

Herned trykt i 46.000 eksemplarer.

Under forberedelse:

Robert Egevang: Det gamle Sæby, tysk udgave: Das alte Sæby.
Robert Egevang: Det gamle Faaborg, tysk udgave: Das alte Faaborg.
Robert Egevang: Det gamle Ærøskøbing, tysk udgave: Das alte Ærøskøbing.

Som led i den igangværende bevarings- og saneringsplanlægning i Helsingør udgav Nationalmuseets 2. afd. i 1973 bygningsregistranten: »Historiske Huse i Helsingør«, der indeholdt historiske oversigter for alle bevaringsværdige huse i bykernen. På grundlag af registranten lod kommunen tinglyse bevarende bestemmelser på ca. 450 ejendomme i den gamle bydel, og et bevarende saneringsarbejde blev sat i værk. Sammenholdt med den øvrige planlægning i kommunen skulle der herefter være en vis sikkerhed for, at det gamle Helsingør bevares fremover. Det er hovedsagelig på grundlag af arkivundersøgelser, der var nødvendige for udarbejdelsen af »Historiske Huse i Helsingør«, at denne lille bog er blevet til, men også anden tilgængelig litteratur – ikke mindst storværket »Helsingør i Sundtoldstiden« – er benyttet. Jeg siger Teknisk forvaltning i Helsingør og stud. mag. Jens Fleischer tak for god hjælp under bogens udarbejdelse.

Forsiden gengiver Brostrædes udmunding i Strandgade (fol.: Robert Egevang).

Indhold

Forord	5
Træk af Helsingørs historie	7
Vandring i det gamle Helsingør	23
Kort over det gamle Helsingør	24
En tur på Lappen	83
Kort over Lappen	85
Ordforklaring	89
Supplerende læsning	95

Forord

Helsingør er en dejlig by. Den har sit eget særpræg, som i høj grad er betinget af de mange gamle huse. Bedst tager byen sig nok ud, når man anløber havnen med færge eller skib. Havnefrontens velbevarede købmandsgårde og det kobberdækkede spir på Sankt Olai kirke giver indtryk af hygge og fordums velstand. Men især under en tur i byens gader vil man opdage, hvilke værdifulde bygninger Helsingør har at byde på. Ingen anden dansk by uden for hovedstaden ejer så fornem en arkitektur som Helsingør.

Men under sin færd i byen vil man også bemærke, at der er slidt grundigt på de gamle huse. Enkelte fine bygninger er ombygget til ukendelighed, og andre steder lader vedligeholdelsen meget tilbage at ønske, så forfaldet er vidt fremskredent. Det er derfor glædeligt, at bystyret for få år siden påbegyndte et bevidst bevaringsarbejde, så byens oprindelige kvaliteter kunne genskabes til glæde for kommende generationer. Dette bevarende saneringsarbejde har givet genlyd ud over Europa, og det er alles håb, at Helsingør i løbet af et årti vil rejse sig til ny værdighed.

På de følgende sider foretages en vandring i de bedste af Helsingørs gader. Af og til vil der blive gjort holdt, for at læseren – eller rettere vandreren – kan få lejlighed til at stifte bekendtskab med de mest interessante huse. For så vidt kunne alle gamle huse i Helsingør være medtaget, for hvor der har boet mennesker i 200 eller 300 år, er der altid historie at fortælle. Men det er der ikke plads til i denne bog. Bogen er skrevet for at give læseren uden særlige forudsætninger et indtryk af, hvad Helsingør har at byde på. De fleste billeder, der bringes, er fra begyndelsen af dette århundrede, optaget af fotograf Hude og museumsinspektør Hugo Matthiessen. Bygningstegningerne er udført af arkitektstuderende Niels-Holger Larsen.

Træk af Helsingørs Historie

Helsingør i
middelalderen

Det vides ikke, hvornår de første beboere slog sig ned ved Øresunds snævring i nord. Formentlig skal vi frem til middelalderens begyndelse omkring 1100, før bebyggelsen i Helsingør fik en sådan karakter, at man kan tale om en egentlig bydannelse. Det er først i kong Valdemars jordebog fra begyndelsen af 1200-årene, at byens købstadsprivilegier omtales, men rettighederne kan godt være ældre. Man må på denne tid forestille sig byen som en lille klynge huse beboet af færgemænd, der sørgede for trafikken over Sundet, og af fiskere, som i stigende grad tog del i det mægtige sildefiskeri i Øresund. Det var en strandkøbing, hvor beboerne alene var henvist til at ernære sig af det, havet kunne kaste af sig. Oplandet oppe bag bakkerne var ufremkommelig skov, som nok kunne give brændsel til ildstederne og olden til svinene, men som først i langt senere tid lod sig opdyrke. Byen lå udsat på spidsen af Sjælland, åben for sørøvere og fjendtlige overfald. Umiddelbart syd for Helsingør fandtes ganske vist et voldsted – Flynderborg – men vi har fra tidligste tid sikre efterretninger om, at byen med mellemrum blev plyndret og afbrændt.

Flynderborg

Man kan kun gisne om, hvor det ældste Helsingør lå. Nogle mener, at den lille by må søges i området ved Gyldenstræde, Skyttenstræde og Strandgades søndre ende, andre, at den lå i byens nordre del ved Kongensgade og Lundegade. Men det forbliver kun gætterier, indtil grundige arkæologiske undersøgelser kan give besked. Det er iøvrigt forbavsende, at disse undersøgelser ikke forlængst er foretaget!

Erik af Pommern

Vi skal helt frem til tiden efter 1400, før man kan tegne et sandsynligt billede af Helsingørs udseende og udvikling. Men på denne tid sker der til gengæld også noget. Helsingør bliver i disse år en af landets mest betydningsfulde byer, som kongen ofrede den allerstørste opmærksomhed. Og det hele udsprang af en mærkelig mands geniale ideer og sikre blik for det politisk mulige. Erik af Pommern, der fra dronning Margrete havde arvet de nordiske

riger, fik det indfald, at alle skibe, der passerede det smalle farvand mellem Danmark og Sverige, skulle betale en vis afgift i Helsingør. Til gengæld lovede kongen de søfarende nationer, der måtte betale gildet, at han – kongen – ville holde de danske farvande fri for sørøvere, så sejladsen blev mindre farefuld. Kongens planer var dristige og mødte naturligvis modstand i de nordtyske hansestæder, der især ville blive ramt af tolden. Men hans idé med at give Helsingør en central stilling i riget var nu rigtig set, og det hænger sammen med ændringerne i den internationale handelstrafik, der fandt sted i disse år. Sildefiskeriet i Øresund var af europæisk betydning, og handelen med sild havde hidtil været domineret af hansestæderne med Lübeck i spidsen. Men nu – omkring 1400 – trængte englænderne og hollænderne sig på. Omsætningen med Vesteuropa var traditionelt gået over Slesvig ved Jyllands rod, men skibstypernes udvikling gjorde »ommelandsfarten« nord om Skagen mere rentabel og sikker, når silden skulle hentes ved Falsterbo og Dragør, og samtidig blev vesteuropæerne mindre afhængige af hansestæderne. Helsingør kom herved til at ligge i brændpunktet af en af Europas vigtigste handelsveje, og intet var mere naturligt, mente kongen, end at de forbipasserende lagde et beskedent beløb i kongens kasse. At kong Erik samtidig blev at sammenligne med tyske røverriddere, der på deres borge ved de store mellemeuropæiske floder tog afgift af passerende skibe, betød mindre. Øresundstolden var ikke et spørgsmål om moral, men om at tilføje kongens kasse klingende mønt.

Øresundstolden

Det er ikke muligt helt præcist at fastslå, hvilket år de første skibe kastede anker på Helsingør red for at bringe tolden i land. Taksten pr. skib var i begyndelsen 1 nobel (guldmønt), men afgiften blev naturligvis hurtigt forhøjet, da det hele var sat i system. Formentlig var det i 1426 eller 27, at Øresundstolden blev indført, og straks fik den helt fantastiske følger for Helsingør. Man har nærmest indtrykket af, at den gamle by i de følgende årtier blev jævnet med jorden, og en prægtig stad med slot og velbyggede borgerhuse blev rejst i stedet. Nok så hurtigt er det nu

*Udsigt over Sundtoldkarreens
tage. I baggrunden Sundet,
hvor tolden skulle betales i
over 400 år. (fot. H.M.
1921).*

Byplanen

næppe gået, men man sporer en vældig aktivitet på stedet, og selvom der også i dette udviklingsforløb er flere dunkle punkter, så fornemmes kongens styrende hånd i alt, hvad der foregår i Helsingør i disse år. Vi må forestille os, at det er Erik af Pommern, som den centrale myndighed, der gennemtrumfer den byplan, vi kender den dag i dag. Parallelt med kystlinien anlagdes tre gader – Stengade, Sankt Olaigade og Sudergade (og siden hen Strandgade) – og næsten vinkelret herpå Sophie Brahesgade, Sankt Annagade, Bjerregade og Stjernegade, så byplanen nærmest fik karakter af et skakbræt (se kortet side 24–25). Det er udelukket, at denne plan kan være selvgroet. Den må have været styret fra oven, og det er naturligt at sætte den i forbindelse med privilegier, som kong Erik gav byen i 1426, og som betød skattefrihed til alle, der ville bygge i den »ny købstad«. Og planen var dristig. Stengades parallelle løb med stranden gjorde Helsingør til en åben – og dermed sårbar – by. Egentlig skulle man have forventet, at byens længdeakse var blevet lagt vinkelret på kystlinien, som vi kender det fra flere danske købstæder.

Sankt Olai kirke

Kun en enkelt bygning i det gamle Helsingør er fra før Erik af Pommerns tid, nemlig Sankt Olai kirke, og her bemærker man, at netop denne bygning er den eneste i det nuværende Helsingør, som ikke lader sig indordne i det

strengt anlagte gadenet. Der er næppe tvivl om, at såfremt kirken, der i sin kerne stammer fra 1200-årene, var opført på et tidspunkt, hvor den regulære byplan var gennemført, så var kirkens skib bygget parallelt med Stengade og Sankt Olaigade, hvorved bygningen havde underordnet sig helheden. Naturligvis kan man ikke udtale sig med sikkerhed herom, men sandsynligheden taler for denne teori.

Men kongens hele værk krævede en beskyttende borg. Til at overvåge toldens opkrævning og den nye bys rejsning var Erik af Pommern nødsaget til at bygge en residens i Helsingør til afløsning for det forældede Flynderborg. Det skulle være en borg, som de passerende fartøjer ville respektere, og som samtidig gav kongen herredømmet over indsejlingen til Østersøen. Hvilket andet sted var mere velegnet for opførelsen af en sådan borg end landtangen nord for byen? Den borg Erik af Pommern opførte bar længe navnet Krogen eller Ørekrog, og bag det nuværende Kronborgs sandstensbeklædte facader kan man finde rester af det middelalderlige borgkompleks.

På forbavsende kort tid synes det nye Helsingør at være taget til i omfang i ly af Krogens kanoner. Borgerhuse i grundmur og bindingsværk skød op på de udlagte grunde og snart efter søgte den ene munkeorden efter den anden til byen. Omtrent 100 meter nord for Sankt Olai kirke grundlagde karmelitterne et storslået klosteranlæg, som i hovedtrækkene er bevaret frem til i dag, og i bykernens sydlige del ved Fiolgade slog sortebrødrene sig ned i Sankt Nikolai kloster. Endelig fandt gråbrødrene sig en grund ved Marienlyst Slot ude ved Lappen.

Nu havde Helsingør det hele – borg, klostre og fornemme borgerhuse, men vigtigst af det hele var Øresundstolden, som var baggrunden for den megen aktivitet. Det skortede måske på velhavende indbyggere til at udfylde de storslåede rammer i de første år, men tolden fordrede hurtigt embedsmænd til at forestå opkrævningen. De skulle have et sted at bo, og som følge af det røre, der var skabt på stedet, må handelsfolk have følt sig tiltrukket. De så deres chance i at handle med de passerende skibe, der nu var nødsaget til at stryge sejlene for Krogens kanoner og kongens lovbud. Intet var mere nærliggende, end at

kaptajnerne under det ufrivillige ophold på reden sørgede for, at deres skibe forsynedes med frisk vand, kød og grøntsager fra byens handlende. Det hører senere tider til, før vi har sikre efterretninger om denne sundhandels omfang og betydning for Helsingør, men der er næppe tvivl om, at falbyden af varer og tjenester hurtigt er fulgt i toldens spor.

Toldens betydning Fra 1420'erne, da Øresundstolden blev indført, og frem til 1857, da tolden blev afskaffet, var Helsingørs skæbne uløseligt knyttet til den afgift, som de fremmede skippere måtte erlægge i toldkammeret. Svigtede tolden i ufredsår – eller blot i en streng isvinter – førte det til stilstand overalt i byen. Modsat når skibene trængtes på reden, så var der ikke alene travlhed hos embedsmændene, men alle i byen – håndværkere, handelsfolk, klarerere, færgemænd og lodser – alle havde nok op at gøre. Men det var ikke blot i den lille by ved Sundet, at man med interesse fulgte udviklingen i Øresunds Toldkammer. I det øvrige land – og ikke mindst i hovedstaden – var man på godt og ondt afhængig af det, der foregik i Helsingør. Selv om tolden gik i kongens partikulære (private) kasse (først fra 1771 i statskassen), så var Øresundstolden en betydelig post på statsbudgettet.

Storhedstider Utvivlsomt har man i Helsingør følt svingningerne i omsætningen år for år med den største agtpågivenhed, men for os, der sidder århundreder senere, tegner der sig et mere overordnet mønster af det, der foregik i Helsingør i de godt 400 år, tolden blev opkrævet. Ser man tilbage på denne epoke, kan man ikke undgå at hæfte sig ved nogle »storhedstider« for byen, hvor indtægterne både i toldkammeret og i handelshusene har flydt rigeligt, med opførelse af pragtfulde huse og palæer til følge. Disse »tider« vil vi særlig hæfte os ved i det følgende.

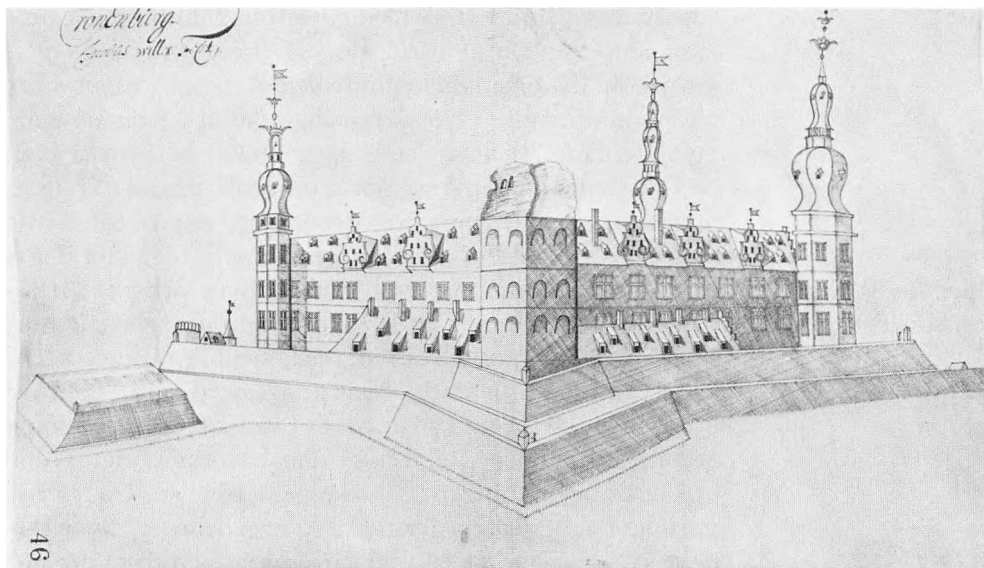
1. storhedstid Den første »storhedstid« falder naturligtvis under Erik af Pommern, da byen, som oven for skildret, for alvor indtræder i historien. Den anden »storhedstid« begynder under Frederik 2. og Christian 4. i slutningen af 1500-årene og i begyndelsen af 1600-årene. Tolden forhøjedes, skibe-

Krogen

nes antal tiltog, og overhovedet var det en æra i danmarkshistorien, som var præget af fremgang og velstand, lige indtil Christian 4. fik sat det hele over styr i sine krige. Når denne tid i Helsingør for os synes lys og lykkelig, hænger det måske også sammen med, at vor viden om byen nu øges ganske betydeligt. Ikke alene er arkivmaterialet omfangsrigt fra disse år, men man kan i dag gå rundt i Helsingør og iagttage synlige minder fra denne svundne tid. Både i Stengade og Strandgade findes fine bindingsværksgårde med udkåret tømmer og prægtige murstenshuse med blændingsgavle, som har 3-400 år på bagen. Disse gårde skal vi siden hen vende tilbage til. Men også Krogen gennemgik betydelige ændringer. Erik af Pommerns borg bestod af en ringmur, der havde omsluttet en næsten kvadratisk borggård. Fæstningsværkerne blev moderniseret i 1550'erne, men rigtig gang i ombygningen kom der først i 1574, da Frederik 2. sluttede kontrakt med den flamske bygmester Hans van Paeschen. Paeschen benyttede dele af Krogens murværk ved sin ombygning, men det Kronborg, han frembragte, var i udseende ikke meget lig det gamle. Slottet stod nu med røde murstensmure dekoreret med sandstensdetaljer, som vi kender det fra den nederlandske renæssancestil. Paeschen blev imidlertid afskediget, og en ny flamlænder, Antonius van Opbergen, blev hidkaldt til at fuldende moderniseringen. I begyndelsen af 1580'erne stod det nye Kronborg endelig færdigt. Det firfløjede anlæg omkring borggården var en majestæt værdig, men det bliver lidt af en smagssag, om det var en forbedring, at Opbergen havde fået kongens tilladelse til at indkøbe kostbar, skånsk sandsten til at beklæde facaderne med. I 1629 blev Kronborg svært beskadiget ved en brand, men Christian 4. gik ufortrødent i gang med en istandsættelse, hvorunder mange ydre detaljer blev fornyet.

Kronborg

Selv om Kronborg i streng forstand ikke hører med til Helsingørs bygningshistorie, kommer man ikke uden om borgen, når man beskæftiger sig med de ældre gårde i byen. Det hænger sammen med, at det ofte var udenlandske håndværkere og bygmestre, der var engageret med bygningsarbejder på Kronborg, og da de naturligvis byggede og boede inde i Helsingør by, kan vi i dag genfinde man-

Kronborg i Jacobus Willers
streg. Pennelegning fra omkr.
1670. (Nationalmuseet).

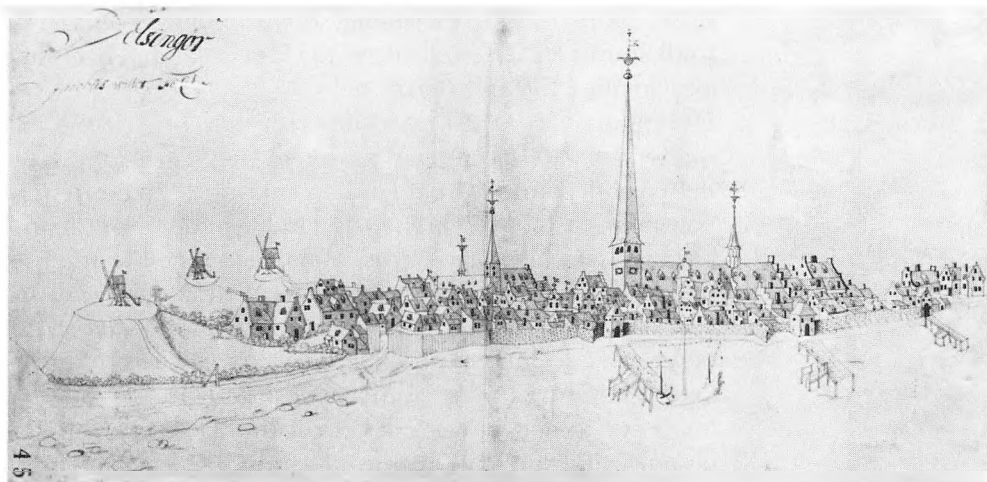
ge enkeltheder på huse, som må skyldes udenlandsk påvirkning, eller ligefrem er inspireret af lignende detaljer på Kronborg. Det er derfor vigtigt, hvis man interesserer sig for Helsingørs huse, at være bekendt med de vigtigste byggefaser på borgen. Derfor skal kort de senere ombygninger på Kronborg nævnes: Under svenskekrigene i 1600-årenes midte var borgen en tid i fjendens besiddelse, hvorefter omfattende istandsættelser var nødvendige, og i 1690 opførte arkitekt Lambert van Haven den pragtfulde Kronværksport. I 1775 fornyede Harsdorff spiret på Klokketårnet, og 10 år senere blev Kronborg indrettet til kaserne. I de fattige år efter Københavns bombardement i 1807 var der planer om at reducere hele anlægget, blandt andet ved nedrivning af tårne og spir, men den vandalisme blev heldigvis undgået. I 1843 blev kirken ført tilbage til sin oprindelige skikkelse, men særlig vigtig var den istandsættelse, som gennemførtes i 1920'erne, efter at soldaterne havde forladt borgen. Endelig kan det nævnes, at en stor del af de smukke gavle er blevet fornyet i det sidste årti, så borgen igen fremtræder i fornemste skikkelse.

Bymuren

Men tilbage til 1600-årene. Helsingør voksede, og ved

Jacobus Willers prospekt

Christian 4.s død i 1648 havde byen nogenlunde det omfang, som fremgår af kortet side 24. Tættest var bebyggelsen på de dybe, smalle grunde ved Stengade, mens store haver dominerede i byens nordlige del ved Kongensgade og Sudergade. Til at yde Helsingør effektiv beskyttelse havde Christian 4. haft planer om at omgive byen med en fæstningsmur til erstatning for det gærde, der hidtil havde markeret bygrænsen. Men kongens tanker blev kun delvis ført ud i livet. Som det ses af det gengivne prospekt af Jacobus Willer fra omkring 1670, blev kun det stykke af muren, der vendte mod Øresund, rejst, mens landsidens plankeværker blev bibeholdt. Bymuren var forsynet med tre porte ud for Hovedvagsstræde (til venstre), Brostræde og Sophie Brahesgade og fremskudte bastioner, der skulle forstærke bevogtningen af indgangene til byen. Ud for byportene har tegneren gengivet tre anløbsbroer, hvor skibene kunne lægge til. Muren var i øvrigt placeret i det nuværende Strandgade, hvor dele af den endnu var synlig i begyndelsen af dette århundrede, og under istandsættelsesarbejder på bygningerne dukker med mellemrum rester af den gamle mur op. Til venstre på prospektet fører en vej ind igennem plankeværket. Det må være »Strandvejen« som gennem Svingelporten løber ind i Anna Queensstræde og Stengade. På bebyggelsen bemærker man mange smukke gavle, hvoraf flere er svungne eller har kamtakker, men helt naturligt er det Sankt Olai kirke, der mest af alt har haft tegnerens opmærksomhed. Det fantastiske spir, der prydede kirken fra 1615 til det blæste ned i 1737, rager himmelhøjt op over byens tage. Til venstre bag Sankt Olai skimtes tagrytteren på Mariakirken. Der er grund til at tro, at Jacobus Willer, der antagelig var dansker – men mest beskæftiget i fremmede fyrsters tjeneste – personligt har stiftet bekendtskab med Helsingør, men alligevel skal man ikke fæste for megen lid til detaljerne på hans tegning. Selv om hans tegning bærer præg af at skildre en – i sammenligning med andre danske købstæder på denne tid – ganske betydelig by, så er der ingen tvivl om, at Helsingør i 1670 har rummet flere bygninger, end prospektet giver indtryk af. Det er kun bebyggelsen i første parket Jacobus Willer har taget med.

*Helsingør set fra Sundet. Pen-
netegning af Jacobus Willer
fra omkring 1670. (Natio-
nalmuseet).*

Nedgangstider

Fremgangen i Helsingør overlevede ikke Christian 4. Glanstiden under hans mangeårige styre havde trukket veksler på fremtiden. For staden ved Sundet måtte de første regninger betales allerede få år efter den glørværdige monarks død. Svenskerne indtog Kronborg, og byen hjemstøttes af Karl Gustavs grådige soldater. Sporløst forsvandt sølvet fra de rige borgerhjem, og fadeburene tømtes. I krigens kølvand fulgte pest med svindende folketal til følge. Helsingør, der i 1625 havde været landets næststørste by med 10.000 indbyggere – kun overgået af hovedstaden – var under Store Nordiske Krig i 1700-årenes begyndelse svundet ind til under 2000 sjæle. Huse stod øde, og forfaldet var vidt fremskredent.

Det er egentlig utroligt, at så mange bygninger overlevede de magre år. Men det hænger utvivlsomt sammen med, at opgangen efter de fattige trængselstider fulgte forholdsvis hurtigt i 1700-årenes første halvdel. Konjunkturerne ude i Europa var i jævn fremgang, og indenlands oplevede man en af de længste fredsperioder i landets historie. De foregående århundreders opslidende kampe med arvefjenden Sverige var afgjort til fordel for svenskerne, og ingen dansk statsmand havde i det meste af 1700-årene tilbøjeligheder til at blande sig i de stores politik ude i Europa. For Helsingør kom denne fred og ro som en velsig-

3. storhedstid

nelse. Skibene bragte i stadig større omfang kontanter i toldkammerets jernbeslåede pengebøsse, og ude i byen steg aktiviteten i forhold hertil.

Helsingørs tredje »storhedstid« tog sin begyndelse, da midten af 1700-årene var passeret. Den florissante handelsperiode kaldes ofte tiden fra omkring 1770 og frem til begyndelsen af 1800-årene, da landet under Napoleonskrigene igen blev lagt i grus. Handelshusene blomstrede, og når det gik godt her, følte velstanden langt ud i de lavere samfundslag. For Helsingørs vedkommende var det naturligvis de bugnende skibe, der i stadig større tal rundede Kronborgs pynt, som havde interesse. Det system, hvorefter tolden udregnedes, hvilede ikke længere på en bestemt afgift pr. skib, men var i århundredernes løb ændret i retning af, at det var ladningerne, der blev fortoldet. Jo større ladning, og jo mere livsnødvendig eller eksotisk varesammensætningen var, desto større told skulle bringes ind til toldkammeret. Og ladningerne i slutningen af 1700-årene var både store og kostbare. Den tid var forbi, hvor det især var sild fra Falsterbo eller øl fra Rostock, der skulle tages told af. Nu var det vin, salt, træ, kul, tobak, krydderier, kaffe, kød, klæde, korn, porcelæn etc., som fragtedes til og fra Østersøens havne. Og det var varer, der skulle betales god told af. Da besætningernes behov for fornødenheder samtidig var stigende, havde færgemændene rigeligt op at gøre med at sejle varer ud til de ventende sejlskibe. Hertil kom så det, sømændene lagde af penge i de helsingørske herberger og værtshuse. Og dem var der mange af. I disse år har man indtryk af, at hvert andet hus i byen drev krovirksomhed, hvor skummende øl og bredbarmede Helsingør-piger tog kærligt imod.

Men den slags virksomhed har jo til alle tider hørt sig til i store havnebyer. Her vil vi i stedet hæfte os ved det, de rige tider betød for Helsingørs udvikling. Både embedsmændene og handelsfolkene måtte have afløb for deres virkelyst. Ret beset er Helsingør i dag i langt højere grad præget af 1700-årenes klassicistiske byggeri end af nogen anden periodes arkitektur. De fleste, der havde bopæl i den fine ende af Strandgade og Stengade (ved havnen), byggede nyt, og hertil benyttede man de kendteste arkitekter fra

Øresunds Toldkammer kort før nedrivningen i 1860. Fotografiet er vist nok det eneste eksisterende af den fornemme bygning. (Nationalmuseet).

København. Øresunds Toldkammer lagde for i 1740, da de fik bygmester Philip de Lange til at opføre et nyt hovedsæde på havnepladsen. Denne bygning var så prægtig, at den endog blev gengivet i »Den danske Vitruvius«, som hofbygmester Laurids de Thurah udgav i 1740'rne.

Derpå fulgte alle de andre, som nød godt af tolden. Det ene palæ rejstes efter det andet, og de, hvis formåenhed rakte knapt så langt, nøjedes med at forny gårdens mere beskedne forhus eller blot opføre en facade. Helsingør tog sig sikkert storslået ud ved år 1800 med de mange nybyggede huse malet i klassicismens svage kulører.

Tragedien på Københavns red i 1807, hvor Danmark mis-

Tiden efter 1807

Skibstrafikkens
omfang

tede flåden, fik naturligvis også følger for Helsingør. Velrenommerede huse gik fallit i årene derefter, og i de familier, hvor man klarede skærene, blev husholdningerne skåret ned til et minimum. Så godt som ingen nye bygninger blev rejst, da man havde nok at gøre med at klare dagen og vejen. Og alligevel kom Helsingør sig hurtigere over trængselsårene end nogen anden dansk købstad. Højkonjunkturerne efter Napoleonskrigene kom før til de vesteuropæiske lande end til Danmark, og der gik ikke mange år, før skibene igen i stort tal lagde bi ved Helsingør for at bringe tolden i land. Nogle tal vil illustrere dette: Mens 1752 havde været hidtil bedste år med ca. 6000 passerende skibe, nåede man i de gode år 1792 og 1796 op på godt 12.000 fartøjer, hvis ladninger skulle fortoldes. Og der var ikke tale om småskuder, da fartøjer under 16 tons var toldfri. Så kom krigen i 1807, og det følgende år var der kun 121 betalende skibe, der gik gennem Sundet. Da krigen sluttede i 1814, kom antallet straks op på 8.000, et tal der var i jævn stigen i de følgende 40 år. I 1817 passerede 13.000 skibe, i 1839 i alt 16.000, i 1847 23.997, for i 1853 at nå det højeste antal i Sundtoldens historie, 24.648 skibe.

Indtægter

Hvad betød nu denne kolossale trafik i rede penge? Som tidligere nævnt beregnede kongen sig i den tidligste tid en rosenobel af hvert skib, men siden 1600-årene skulle der også betales told af ladningerne. Som hovedprincip skulle der betales 1 % af ladningernes værdi, men da skipperne ingen jordisk chance havde for at kontrollere embedsmændene, beløb afgiften sig ofte til tre, fire eller fem procent. I begyndelsen af 1700-årene var den samlede indtægt fra Øresundstolden henved 200.000 rigsdaler, for i slutningen af århundredet at nå op på godt og vel en halv million rigsdaler. Efter krigens afslutning i 1814 steg indtægterne støt, og i 1835 indbragte tolden ca. 2 millioner rigsdaler. Disse tal siger måske ikke så meget i dag, men sammenligner man med statens samlede budget i 1830'erne, der beløb sig til ca. 14 millioner rigsdaler årlig, får man sikkert en fornemmelse af, at Øresundstolden var en guldgrube for Danmark.

Ved folketællingen i 1801 havde Helsingør 5282 ind-

Byens borgere

byggere, og byen var dermed af nogenlunde samme størrelse som Odense og Ålborg. Disse mange mennesker var praktisk talt alle afhængige af tolden, idet indtægterne i toldkammeret hurtigt smittede af på handelshusene og derfra videre ud i byen. Og det var ikke blot de fornemste, der fik glæde af fremgangen. Som tidligere nævnt nåede velstandens bølger langt ud i det helsingørske samfund. Hvorledes fungerede nu denne by, hvor alle var afhængige af dette ene: Øresundstolden. Det får man måske et indtryk af ved at se på de befolkningsgrupper, Helsingør var bygget op omkring. Øverst på ranglisten stod direktøren for Øresunds Toldkammer, som i gode år fik en løn på mellem 300.000 og en halv mill. kr. omregnet til vore dages penge. Efter direktøren fulgte toldskriverne, translatørerne, stempelforvalteren, toldinspektøren, kassereren, passkriverne, bogholderne og eleverne, der bortset fra sidstnævnte alle oppebar en gage, som langt oversteg, hvad der var almindeligt ude i byen. I sundtoldens sidste år var der ca. 50 mennesker beskæftiget med toldens opkrævning, og denne gruppe udgjorde i nogen grad et samfund for sig. Af samme fornemhed som direktøren var kommandanten på Kronborg, mens byens embedsmænd rangerede langt lavere.

Købmændene og sundklarererne var helt nødvendige for sundtoldens administration. På et tidligt tidspunkt blev det nemlig almindeligt, at rederierne ude i verden havde kontakt med en klarer i Helsingør, som hjalp skipperne med at få de nødvendige papirer gennem toldkammeret. Når skipperne om efteråret havde travlt med at fortsætte rejsen uden ophold til Østersøens havne, inden isen lukkede farvandene, kunne klarererne overtage betalingen af tolden mod senere afregning med rederierne. Det var også tit klarererne, der leverede varer til skibene eller formidlede kontakten til et af byens handelshuse. Da der på visse dage kunne passere mellem 200 og 300 skibe, som skulle erlægge told (rekorden var 353 fartøjer d. 18. september 1853), var der nok at se til. Det er ikke muligt at gøre op, hvor mange der var beskæftiget i handelshusene og hos klarererne, men det har været adskillige hundreder, der bar titler som kommissærer, assistenter, fuldmægtige,

translatører, kasserere og brokapere. De sidste var et folkefærd for sig. Deres bestilling bestod i at kapre kunder blandt de fremmede skippere, der ankom til skibsbroen, og lede dem til det firma, de repræsenterede.

Blandt købmændene og klarererne var det udenlandske islæt umiskendeligt. I 1700- og 1800-årene var det helsingørske borgerskab præget af skotske, engelske, hollandske og tyske kolonier, og efter samtidige udsagn at dømme, var det sprog, der taltes i byen, en rædselsfuld blanding af tysk, engelsk, fransk, hollandsk, svensk og sjællandsk. Udlændingene gik ofte i kompagniskab med hinanden, hvilket blandt andet fremgår af firmanavne som »Salig Arent van Deurs enke og Co.«, »Chapman og Norrie«, »Belfour, Ellah, Rainals og Co.«, »Larlham og Clark«, »Petit og Komp.« etc.

Færgemændene tog sig af det mere grove og farefulde arbejde i forbindelse med toldens opkrævning. Når skibene havde kastet anker ude i Sundet, signaleredes efter en færgemand, som skulle sejle skipperen ind til toldkammeret, samt – når tolden var betalt, at bringe ham og evt. proviant tilbage til skibet. Ustandselig så man færgemændene i deres små, åbne både i livlig aktivitet på Sundet, optaget af alskens gøremål. Færgemandslavet havde som regel 50–70 medlemmer, og det var attråværdigt at blive optaget i lavet, da indtægterne kunne være gode. Det forekom derfor ikke sjældent, at unge friske søfolk giftede sig med affældige færgemandsenker for at få del i trafikken.

Også lodserne var et respekteret folkefærd, der i social henseende rangerede højere end færgemændene, fra hvis kreds de i øvrigt blev rekrutteret. De var som regel dygtige søfolk, som ikke veg tilbage for at lodse til Østersøens havne.

Byens håndværkere fandt man især i Sankt Olaigade og Sudergade, hvor de havde deres boliger og værksteder. Deres produkter gik i vid udstrækning til skibene på redan, men naturligvis leverede de også til den lokale befolkning. Detailhandelen var tidligere kun lidt udviklet i Helsingør, idet det var almindeligt, at husholdningerne med jævne mellemrum fik besøg af omegnens bønder og gartnere, hos hvem man bestilte det fornødne.

Tolden ophører	Øresundstoldens ophævelse – eller rettere afløsning, da Danmark modtog en erstatning på 35 mill. rigsdaler fra de søfarende nationer – kom som et lammende chok for Helsingør. Hønen, der af uransagelige grunde havde lagt guldæg i over 400 år, var blevet slået ihjel. Ganske vist havde man i år forud været klar over, at de gyldne tider lakkede mod enden, men alle havde håbet på, at det trods alt ville fortsætte i den gamle gænge. I de første år efter toldens afskaffelse, var der da også mange skibe, som vedblev med at gøre deres indkøb i Helsingør, men efterhånden som dampskibene trængte frem, ja, så så man kun røgen fra dem inde i Helsingør.
Nedgangstider	Bystyret anråbte staten om hjælp, blandt andet under henvisning til den erstatning, Danmark havde modtaget. En del af disse penge måtte da rettelig tilkomme Helsingør, mente man. Regeringen var forstående, men udbetalinger kom det ikke til, og i 1864 blev hele formuen sat over styr i den slesvigske krig. Danmark var blevet et såre fattigt land, og Helsingør måtte klare sig selv. I hened en menneskealder var byen præget af stilstand og oprud. De fine embedsmænd forlod byen umiddelbart efter toldens afskaffelse, mens købmændene og klareterne brød op, efterhånden som de gik fallit. Husene blev kun nødtørftigt vedligeholdt, og der blev ikke bygget nyt.
Industrialiseringen	Først hen i 1880'rne begyndte det på ny at gå fremad. Helsingør havn, der indtil 1767 blot havde bestået af et par anløbsbroer, var blevet udvidet i 1824, for i 1859–63 at få en udstrækning og dybde, så den kunne modtage større skibe. I 1880'rne fik den omtrent sin nuværende udstrækning, dog kom dampfærgelejerne først til nogle år senere. Årsagerne til opsvinget var flere, men medvirkende var i høj grad, at forbindelserne til omverdenen forbedredes. 1864 åbnedes jernbanen til København via Hillerød, og i 1891 flyttedes stationen fra Trækbanen til havnen, hvilket gjorde opfyldninger nødvendige ved Strandvejen. Nogle år senere (1897) kom Kystbanen til København, der i 1906 blev forbundet med den nyanlagte Hornbækbane. Samtidig med udbedringen af trafikforbindelserne, skabte industrialiseringen et nyt økonomisk grundlag for Helsingør. Allerede i 1700-årenes slutning var der i byen

oprettet sukkerraffinaderier og rebslageri etc., men det var i 1800-årene, at det store industrielle gennembrud kom. I 1840 dannedes Wiibroes bryggeri, i 1845 startedes et jernstøberi og fem år senere en maskinfabrik. Men vigtigst var anlæggelsen af jernskibsværftet i 1881. Efter blot 10 års virke beskæftigede det mere end 1000 arbejdere, og i hele dette århundrede har virksomheden været den mest dominerende økonomiske faktor i Helsingør.

Helsingør i dag

Ligeledes af stor betydning for byen var turismens udvikling fra begyndelsen af dette århundrede. Nordsjællands kyster omdannedes til sommerhusområder – med øget omsætning til følge i de helsingørske butikker. Hertil kommer den øgede sundtrafik og -handel, som i de sidste årtier har været af stor betydning for byen. Ved kommunesammenlægningen i 1970 blev den gamle købstad udvidet med den store Tikøb landkommune, hvilket har givet Helsingør betingelser for yderligere vækst. I dag udgør det gamle Helsingør kun en brøkdel af det store bysamfund, men så meget mere glædeligt er det, at kommunalbestyrelsen så varmt er gået ind for sikringen af den gamle bydel.

Her stod Oresunds Toldkammer, indtil det blev revet ned omkring 1860. Løven med skjoldet er de sørgelige rester af et springvand, som i en kort årrække i 1840'erne var placeret foran toldkammeret. (foto H.M. 1921).

Vandring i det gamle Helsingør

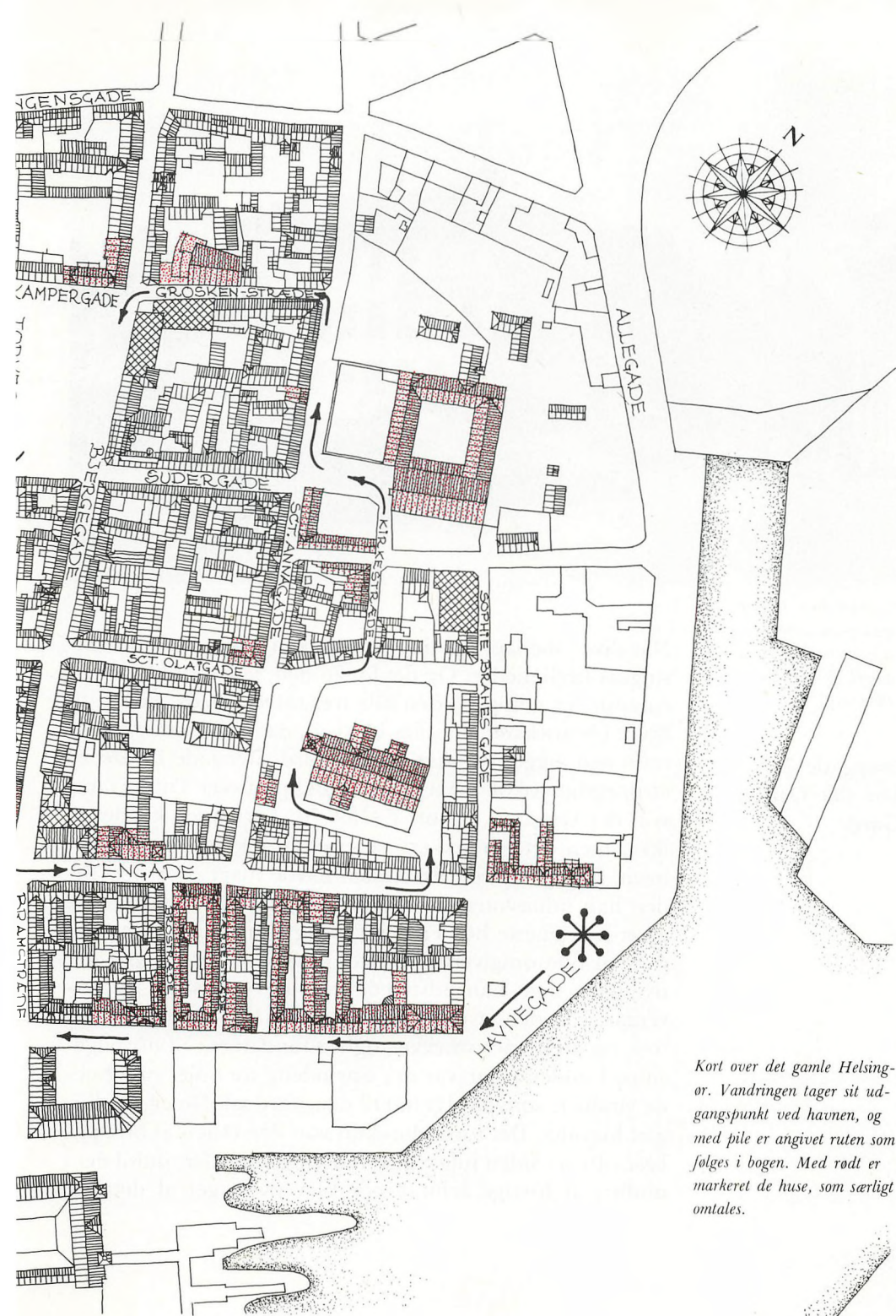
Inden man begynder en rundtur i Helsingør, er der visse ubehagelige oplevelser, der må overstås, såfremt turen tager sit udgangspunkt på havnen. For det første er der stationsbygningen, en i sig selv ganske dejlig bygning fra 1889–91, opført af N.P.C. Holsøe og professor Wenck, der var overarkitekt ved statsbanerne. »Renæssancestilen« er den bedste, som man nu mestrede den i forrige århundrede, men aldeles ødelæggende for det dejlige bygningsværk er gangbroen til færgelejet, som DSB – mod alle sagkyndiges råd – fik rejst i 1972. Gid den snart ville falde ned! Ikke alene slår den stationsbygningen i stykker, men også for omgivelserne er den en skændsel.

Ligeså søjlen foran toldkammerbygningen ved Brostrædes udmunding i havnepladsen. Den er rejst af danske som en hilsen og tak til Sverige for hjælpen under 2. Verdenskrig. I sig selv en smuk tanke, men når nu selve monumentet blev så grimt, som tilfældet er, kunne man godt have rejst det et andet sted. Så havde det i hvert fald ikke skæmmet det gamle Helsingør.

Endelig er der selve havnepladsen. Den er optaget af bunkers, pølsebod, parkering og benzintank. Indtil 1939 lå her en række fine huse fra 1700-årenes slutning, men de måtte falde efter en brand og i forbindelse med regulering af havnearealerne. Efter krigen fik en benzintank til-ladelse til at vokse op, efter sigende fordi selskabet forpligtede sig til at brolægge pladsen! Længere henne ad havnen er en trekantet plads, som er afgrænset af Stengade, Strandgade og havnebassinet. Her står i dag et upynteligt materialskur, bag hvilket en løve troner på en opsats. Her lå indtil 1860 Øresunds Toldkammer. Løven er de sørgelige rester af et springvand, som en kort tid i 1840'rne var placeret foran toldkammeret. Selve toldkammerbygningen, der som tidligere nævnt var opført af Philip de Lange i 1740, blev revet ned, da Øresundstolden blev ophævet i 1857.

Kort over det gamle Helsingør. Vandringsen tager sit udgangspunkt ved havnen, og med pile er angivet ruten som følges i bogen. Med rødt er markeret de huse, som særligt omtales.

Havnepladsen. Husene i forgrunden blev nedrevet i 1939 og arealet udlagt til parkeringsplads. (foto fra 1930'erne).

Stengade 79 von der Ostens Gård

Når disse ubehagelige ting er sagt, kan vi vende os til Helsingørs herligheder. Og det første sted, vi gør holdt på vor rundtur, er netop på den lille trekantede plads. Yderst til højre i husrækken, der blev blotlagt, da toldkammeret blev revet ned, ligger von der Ostens Gård, Stengade 79. Det er et prægtigt rokokopalæ, som toldkommissær Otto Frantz von der Osten fik opført i 1769-70. Arkitekten kender vi ikke, men det har sikkert været en af de fine fra København, for tolder von der Osten havde magt over det. Inden han udnævntes til toldkommissær i 1768, havde han gjort hof tjeneste hos Frederik 5. og Christian 7. Han var vant til fine omgivelser, hvilket også kom til udtryk i det nye palæ, som han udstyrede med et overdådigt rigt inventar. Facaden er udformet med små fremspring (risalitter), og ørelisener strækker sig fra fundament til hovedgesims. I anden etage var der oprindeligt tre høje, rundbuede vinduer, som gav lys ind til den store sal. Nu er rundingen blændet. Det forundtes kun von der Osten at bo i palæet i 10 år. Siden fulgte etatsråder og konsulere, indtil det i midten af forrige århundrede blev overtaget af det fine

handelshus de Coninck i København. Ejendommen er i dette århundrede kommet i familien Wrights besiddelse.

Stengade 77
Trentwedels Gård

Ved siden af von der Ostens Gård ligger Trentwedels Gård, Stengade 77. Jørgen Friderich Trentwedel var ansat ved Toldkammeret som passkriver, altså i rang lige under von der Osten. Det synes også at fremgå af de to ejendomme, for selv om Trentwedels Gård har et dejligt forhus, har det ikke nabopalæets elegance. Også denne gård opførtes i 1770, men kun to år efter døde bygherren. Trentwedel er mest kendt for sin slette embedsførelse, for selv om slendrian ikke var noget særsyn i toldkammeret, så slog han vist alle rekorder. Så var der mere hold over de senere ejere, f.eks. doktor og stadsfysikus de Meza, der besad ejendommen omkring 1800. Stadsfysikusen er dog mest kendt for at være fader til general de Meza, der til nationens store sorg opgav at forsvare Dannevirke i 1864. Der er derfor endnu mere grund til at nævne familien Thalbitzer, der beboede gården i det meste af 1800-årene. Slægten Thalbitzers grundlægger i Helsingør var berlineren Heinrich Thalbitzer, som efter at have været preussisk konsul i London, Lisabon, Marseille og Barcelona, blev sendt til Helsingør. Han døde i 1785, hvorefter sønnen Harry overtog konsul-

Strandgade 77-79. Trentwedels og von der Ostens fornemme gårde udgør en del af havnefronten i Helsingør. (foto H.M. 1921).

Sophie
Brahesgade 2 -
Stengade

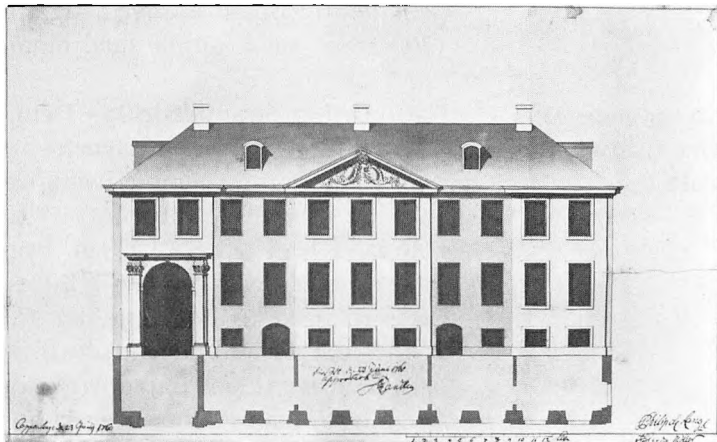
titlen, samtidig med at han drev handelshuset videre i de gode tider. Harry Thalbitzer giftede sig med en rig grossererdatter fra København, Sophie Dorothea Zinn, og det er især hende, der har gjort Trentwedels Gård berømt. Sophie Dorothea havde i sin ungdom omkring 1790 oplevet de franske revolutionæres besøg i faderens hjem på hjørnet af Nyhavn og Kvæsthusgade i København, hvor Marseillaisen blev sunget en af de første gange i Danmark. Her havde hun også truffet den danske revolutionære digter Peter Andreas Heiberg, der var svigersøn i nabohuset. Samtidig med at Sophie Dorothea flyttede til Helsingør omkring 1800 som ung brud, landsforvistes Heiberg til Paris. Om alt dette har Sophie Dorothea Thalbitzer berettet i sin vidunderlige bog: »Grandmamas Bekiendelser«, som hun skrev i Trentwedels Gård. Siden Thalbitzers dage er det gået tilbage med gården, der nu er indrettet til restaurant.

Den sidste Stengade-ejendom, der skal omtales i denne omgang, er hjørnehuset Stengade - Sophie Brahesgade. I modsætning til Trentwedels- og von der Ostens Gård, står denne ejendom med upudset murværk. Eneste udsmykning er de to mæanderborte mellem første og anden etage. Alligevel fremtræder gården med det smukke murværk særdeles harmonisk. Ejendommen er opført i 1807 af købmand Tegner og snedker Doss, og endnu står den helt uforandret i det ydre siden den tid. En halv snes år efter husets opførelse flyttede byfoged Mariboe ind. Trods det dansk klingende navn var han af jødisk afstamning. Under jødefejden i 1819 blev hans ruder knust ved stenkast, og kort tid efter tog han navneforandring til Stenfeldt. Under dette navn blev han kendt som en af de bedste borgmestre, Helsingør har haft, og i 1830'erne blev han deputeret til stænderforsamlingen i Roskilde. Blandt de senere ejere er der grund til at nævne stadsfysikus Niels Klem, som i 1840 indrettede en russisk dampbadeanstalt i et af baghusene for at fremme hygiejnen i byen. Om badet har været for hedt vides ikke, men dampbadeanstalten blev ingen succes og måtte snart lukke.

Stengade 95
Stephen Hansens Palæ

Fra denne ejendom går vi tilbage til Strandgade. Vi passerer den lidt latterlige opsats med løven, der står som min-

Stephen Hansens Palæ. Tegningen er signeret af bygmester Philip de Lange, dateret 23. juni 1763. (Nationalmuseet).

de om toldkammerbygningen. Første ejendom i Strandgade er nr. 95, Stephen Hansens Palæ. Det er en mageløs bygning, noget af det bedste, Helsingør har at byde på. Nogen vil måske mene, at facaden virker kold, men det skyldes sikkert, at den slags bygninger – dette palæ er opført 1759-60 – plejer at være udstyret med en eller anden form for facadefornikation. Men det er Stephen Hansens Palæ ikke. Det er en overordentlig harmonisk bygning med en fin vinduesrytme, et velformet tag med helvalme (skrågavle i taget), og i selve facaden aner man kun svage fremspring i murværket (risalitter). Kun portpartiet er måske ikke helt vellykket, for ser man på originaltegningen, som har københavnermesteren Philip de Langes navnetræk, var porten tænkt noget højere og omgivet med pilastre og overligger. Om bygmester Lange var blevet fulgt i denne detalje under opførelsen, var resultatet sikkert blevet helt fuldendt. Ved vinduerne bemærker man i øvrigt skydeammerne, som vistnok er de sidste af denne art, der er tilbage i Helsingør. Stephen Hansen var intet mindre end overkrigskommissær og en betydningsfuld mand ved Øresunds Toldkammer.

Efter Stephen Hansen fulgte andre ansete slægter som ejere af palæet, såsom van Deurs (Stephen Hansens datter var gift med lederen af handelsdynastiet van Deurs), Borries, Weinecken m. fl., alle velanskrevne handelshuse, hvis grundlæggere var af udenlandsk oprindelse. Alle havde de

tjent godt i Sundtoldsbyen, og som nu i slutningen af 1700-årene var i familie med hinanden.

Strandgade 93
Det Claessenske
Palæ

Nabogården, Strandgade 93 – Det Claessenske Palæ – er af ikke mindre virkning i havnefronten end Stephen Hansens Palæ. Den fornemme bygning med fremhævet midtparti og terrassetag er opført 1791–93 for skibsreder og købmand Jean Jacob Claessen. Bygmester var den kendte murermester A.C. Wilcken i København, der havde fået hjælp af selveste hofbygmester C.F. Harsdorff. Således skyldes det utvivlsomt Harsdorff, at det fornemme trapperum udstyredes med to doriske søjler. Det er i øvrigt første gang, at man i dansk byggeri finder rene græsk doriske søjler – dvs. uden baser (fodstykker) – anvendt. Ganske vist er dette træk nu noget forplumret ved montering af rustfrie jernpaneler. I dag er facaden pudset og malet, men meget tyder på, at den oprindelig stod i røde sten, og at den nuværende facadebehandling således er af nyere dato. I Helsingør savner bygningen sin lige.

Claessen var i kompagniskab med Jean Christopher van Deurs, der ejede nabogården, Stephen Hansens Palæ. Handelshuset, de var fælles om, hed »Salig Arent van Deurs enke og Co.«, og det er nok et af de mest betydningsfulde huse, der har været i Helsingør. Da Jean Christopher indtil sin død i 1785 var gift med en datter af Stephen Hansen, var det en ganske betydelig formue, der var samlet i Claessens hænder. Man har da også fra disse år kendskab til, at Claessen i vid udstrækning investerede i flere foretagender i Helsingør, f.eks. i den reberbane, hvoraf der endnu er en rest tilbage ude i Lundegade. Han døde 1806, og 10 år efter gik hans enke fallit. Det lykkedes dog svigersønnen Christian Borries at redde så meget af firmaet Salig Arent van Deurs enke og Co., at det overlevede sundtoldens ophævelse i 1857, men kun i fem år, da hans to sønner i 1862 for bestandig måtte dreje nøglen om. Sætter man sig ind i firmaets historie, føler man virkelig, at en æra i danmarkshistorien rinder ud med dette firma.

Strandgade 91
Rasmussens Gård

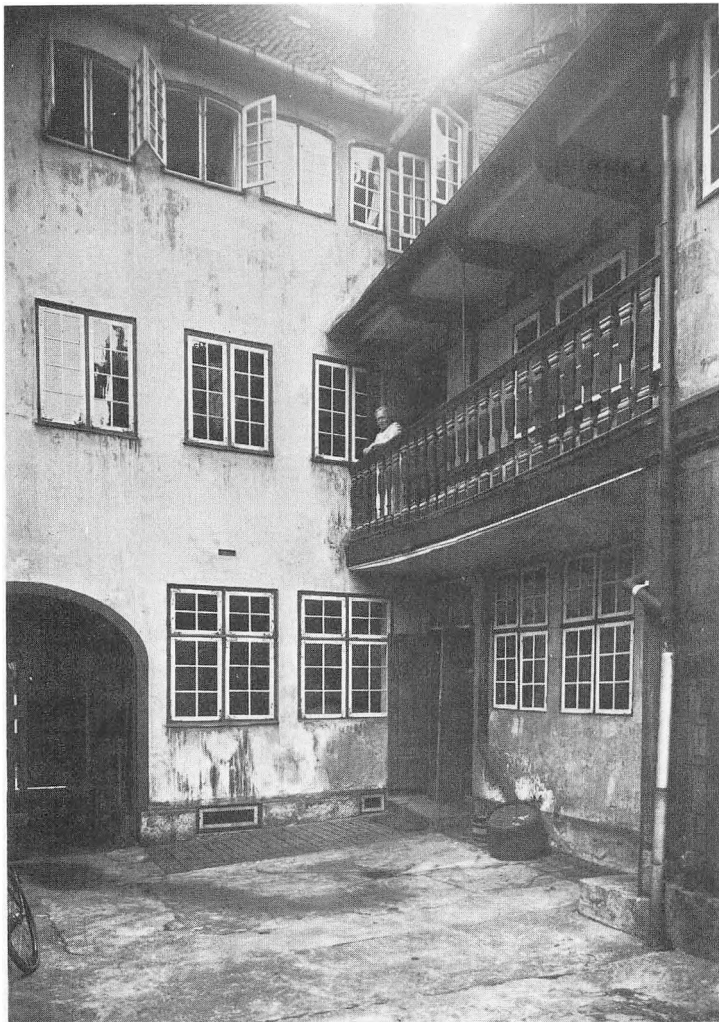
Ved siden af Det Claessenske Palæ ligger Rasmussens Gård, Strandgade 91. I modsætning til de hidtil omtalte

Sundtoldskarreen. Til højre Del Claessenske Palæ, dernæst Rasmussens, Spruncks og den Fenwickske Gård. Billedet er taget umiddelbart efter, at karreen i forgrunden er revet ned (1939), og inden den nuværende stammehæk er plantet. (fol. H.M. 1940).

gårde har denne ejendom rødder i 1600-årene eller endog helt tilbage i 1500-årene. Det fremgår bl.a. af murankrene i facaden, hvor det fortælles, at huset er opført i 1637 for toldvisitør Christen Rasmussen og hustru Kirstine Olufsdatter. Men der er grund til at tro, at en del af forhuset er endnu ældre. Christen Rasmussens Gård var i 1637 to etager høj, men alt tyder på, at han ikke opførte dette hus fra grunden af, men blot forhøjede en ældre bygning, som borgmester Jørgen Mahr havde opført omkring 1580. Renæssancemasken over porten kunne således godt stamme fra Mahrs tid. Endelig skal det nævnes, at en senere ejer, Arnt Henrich Dodt, i 1780 forhøjede Rasmussens Gård til ialt tre etager. Man kan kun glæde sig over den smukke facade, men oplevelsen af ejendommen bliver endnu større, hvis det lykkes at trænge gennem den oftest låste port og ind i gården (se fotografiet næste side). Sidehuset var oprindeligt på over 20 fag bindingsværk, opført om-

*Rasmussens Gård, Strandgade 91, besidder et af de fine-
ste gårdinteriører i Helsingør.
(fot. H. 1910).*

kring 1700, men i 1870'rne grundmuredes en stor del af længen. Men tilbage blev 10 fag nærmest forhuset, og denne del af bygningen er udstyret med en malerisk svalegang. I disse omgivelser indrettedes allerede i 1750 skipperherberg, og fra 1843, da købmandsfamilien Kierboe flyttede ind, er der bevaret fine interiører. Det er en sjældnen oplevelse at besøge dette hus, som den nuværende ejer holder højt i hævd.

Strandgade 89
Spruncks Gård

Næste hus i rækken er Spruncks Gård, Strandgade 89, opført i 1760 for købmand Johan Christian Sprunck. Huset var oprindelig kun to etager højt, men med tre-rammede vinduer som nu. I slutningen af forrige århundrede føjedes endnu en etage til, og taget blev omdannet til mansard. Sømandsbeværtninger hørte tidligere til denne ejendom, i ældre tid »Pumpen« og senere »Sømands Minde«.

Strandgade 85–87
Den Fenwickske Gård

Den Fenwickske Gård, Strandgade 85–87, var oprindelig opdelt i to ejendomme, beliggende på smalle grunde, som førte helt op til Stengade, hvor hovedhusene lå. Siden hen er den del af grundene, der lå nærmest Stengade, blevet skilt fra. Det er ikke muligt med sikkerhed at bestemme, hvor gamle de enkelte bygninger på grunden egentlig er. Gården har navn efter den engelske generalkonsul Nicolas Fenwick, som ejede stedet i slutningen af 1700-årene, men de fleste bygninger er af ældre dato. Går man arkiverne efter og supplerer de oplysninger, man kan trække ud heraf med bygningsarkæologiske iagttagelser, tegner der sig følgende billede af gårdens historie: Det må antages, at forhuset mod Strandgade er opført i to omgange. De fire fag til højre for porten er opført i 1760 for købmand Carl Friderich Godenius på en tilsyneladende ubebygget havegrund. Over denne bygning var en lille frontispice. Da denne bygning blev opført, lå på nabogrunden (nr. 85) et bindingsværkshus på otte fag, som imidlertid blev nedrevet i 1784, da den nuværende bygning rejstes i stedet. Bygherre var købmand Godenius, og han har sikkert sørget for, at det nye forhus tilpasses den 25 år ældre nabobygning. Om nogen fuldendt harmoni blev der dog ikke tale, hvilket fremgår af portens placering og de uens pillebredder mellem vinduerne. Ligesom det ældre hus havde også det nye en frontispice, men de blev begge fjernet omkring 1810.

Kan man nogenlunde tegne et sandsynligt billede af forhusenes bygningshistorie, stiller det sig vanskeligere med bagbebyggelsen. Når man tidligere gik gennem den velproportionerede port ind i gården, mødte man et trøstesløst forfald. Sidehusene på begge sider af gårdspladsen virkede umådelig nedslidte og uegnede til menneskebolig,

men netop forfaldet gav muligheder for at gøre interessante iagttagelser på facaderne, hvor pudsen var skallet af. Munkesten og kridtstensbånd gav anelse om, at vi her stod over for virkelig gamle bygninger. Kommunale vedligeholdelsesarbejder har skabt mulighed for en istandsættelse, og man må takke de højere magter for, at bygningerne ikke blev revet ned. Under husenes restaurering er fremkommet detaljer, som viser, at gården hører til noget af det ældste i Helsingør. Bortset fra mindre partier, som er bygget omkring 1760, stammer sidehusene fra 1500-årene, ja dele går måske tilbage til 1400-årenes slutning. Under istandsættelsen af det bageste af sidehusene til venstre i gården blev facaden grundigt undersøgt, og efter at huset er blevet færdigt, kan man se de oprindelige detaljer.

Når man forlader gårdspladsen, bemærker man kanonkuglen over porten. Den stammer – ifølge en daværende helsingørsk avis – fra 1801, da englænderne holdt generalprøve med deres skyts inden selve premieren i København. Kuglen skulle være den første, der faldt i Helsingør, og pudsigt nok netop i den engelske konsuls gård.

Strandgade 81

Ved siden af Den Fenwickske Gård er der et hul i facade-rækken. Lidt tilbagetrukket i gården ligger en nyere bygning, som utvivlsomt indeholder elementer af ældre dato. Større interesse påkalder imidlertid naboejendommen sig, Strandgade 81. Det er desværre helt umuligt på grundlag af det foreliggende materiale at sige noget sikkert om, hvornår denne gård er opført. Væsentlige dele af forhuset går sikkert tilbage til 1600-årenes slutning eller 1700-årenes begyndelse, men er ved senere ombygninger ændret til nuværende ydre. Blandt husets ejere er der grund til at nævne skibsklarerer N.P. Kirck, som fra omkring 1825 og frem til sin død i 1864 tjente så godt, at han endte som byens største skatteyder. Han valgtes i 1841 til stænderforsamlingen i Roskilde, for fra 1849 at fungere som landstingsmand under den frie forfatning. Kirck var liberal, tilhørende Orla Lehmanns radikale fløj.

Strandgade 77-79 Det gamle Apotek

Kircks Gård ligger op til det middelalderlige Gl. Færgestræde, som sidenhen vil blive omtalt. Vi vil nu gøre holdt

»Det gamle Apoteka på hjørnet af Brostræde og Strandgade er nu lukket, men de gamle bygninger eksisterer heldigvis endnu. (fol. H. 1906).

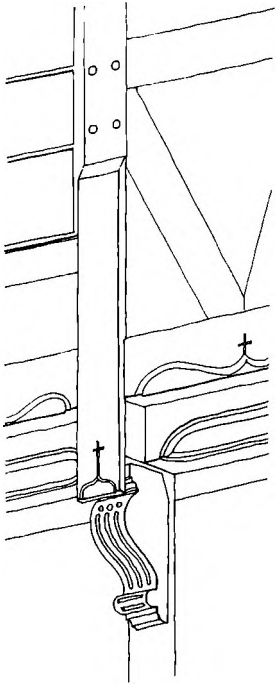

ved den gamle apotekergård, Strandgade 77-79. I 1500-årene indrettedes apotek her, og som sådan fungerede ejendommen indtil for et par år siden. Nu er huset omdannet til bank, og det er lige som noget andet, selv om det må siges, at man virkelig har bestræbt sig for at tilpasse sig de fornemme omgivelser. Hele bygningskomplekset med to forhuse til Strandgade og sidehuse til både Brostræde og Gl. Færgestræde hører til noget af det ældste i Helsingør. De enkelte bygninger er naturligvis ombygget adskillige gange i årenes løb, men endnu kan man af den kamtaktede gavl til Gl. Færgestræde få et indtryk af ejendommens agtværdige historie. Det er vanskeligt at sige, hvilket af hu-

*Interiør. Strandgade 77-79.
(fot. H. 1906).*

sene, der er ældst, men ser man på nordre sidehus på hjørnet af Gl. Færgestræde, står vi sikkert over for et hus fra 1500-årene. Gavlen er som nævnt i behold, omend i restaureret stand, men facaden bærer præg af den istandsættelse som gennemførtes i 1952. Man kan næppe sige, at huset ved denne ombygning fik et forsvarligt udseende, men på den anden side havde man næppe været tjent med en tilbageførsel til det, man kunne have forestillet sig, var det oprindelige udseende omkring 1500. Den slags »historisk korrekte« tilbageførsler falder sjældent heldigt ud, men efterlader kolde og afsjælede huse. Af flere grunde virker det andet forhus (nr. 77) på hjørnet af Brostræde stærkere med sin kompakte bygningskrop. Ifølge murankrene i facaden

Detalje fra sidehuset mod Gl. Færgestræde. »Stolpeskellet« med korslet beskytter bjælkehovedet og den fint udskårne knægt.

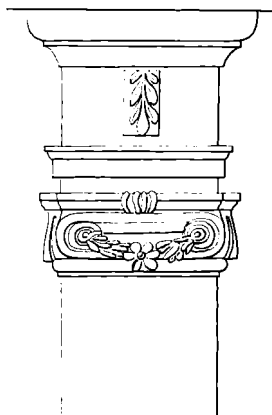
Brostræde

Strandgade

er denne bygning opført i 1642 for rådmand Johan Kruse og hustru, og der er for så vidt ingen grund til at tvivle på disse oplysninger, selv om det ikke skulle undre, om man ved fremtidige istandsættelsesarbejder finder elementer i huset, som kunne tyde på endnu højere alder. Sidehuset langs Brostræde er opført i 1802 for apoteker Steenberg og hosekræmmer Simmelkjær, mens det andet sidehus langs Gl. Færgestræde kan føres tilbage til 1600-årene. En opmåling af knægte og overgangsfoden mellem første og anden etage bringes i marginen. De øvrige bygninger på grunden har ligeledes 300 år på bagen, undtagen en grundmuret bygning, som først opførtes i 1870. Står man på gårdspladsen og betragter det vidunderlige interiør, fortøner bygningernes alder sig imidlertid i det dunkle. Man nøjes med at fryde sig over, at et gårdsrum i den tæt bebyggede Sundtoldskarre kan udformes på så indtagende en måde.

Brostræde er et tæt strøg, som næsten alle, der ankommer til Helsingør med tog, bus eller færge passerer igennem. Den livlige aktivitet i Brostræde er ikke af ny dato. Der har så langt tilbage, vi har kendskab til, været liv i gaden, og det hænger sammen med, at der siden middelalderen har været en skibsbro ud for strædet. Siden 1600-årene blev den lokale told (accisen eller konsumtionen, der ikke må forveksles med Øresundstolden) betalt her af varer, som kom søværts fra og var beregnet på byens eget forbrug. Da Christian 4. befæstede Helsingørs søside, anlagdes en af de tre byporte ud for Brostræde. Gaden har i øvrigt i næsten al den tid, den har eksisteret, heddet Toldbrostræde, idet den nuværende forkortelse først blev almindelig i forrige århundrede.

Bebyggelsen langs begge sider af Brostræde bærer endnu præg af den oprindelige sidehusbebyggelse, som er så karakteristisk for alle stræderne i Helsingør. Ved Stengade og Strandgade lå de fornemme beboelseshuse, mens baghusene strakte sig langs skellene og var indrettet til lager og lignende. Også ejendommen Strandgade 75 indordner sig under dette mønster. Forhuset fremtræder ganske vist ik-

Strandgade 75. Pilastrene i facaden afsluttes med det gængs kapitæl. Sammenlign med den tilsvarende dekoration i Stengade 64 og 68.

ke helt med den værdighed, der tilkommer en gård, der er fredet i klasse A, idet facaden i for høj grad bærer præg af tilfældige tilføjelser. Men der skulle på den anden side ikke så forfærdelig meget til, før bygningen kunne fremstå som en af de fornemste i Helsingør. Huset er opført i 1750'rne for rådmann Niels Dahl, som i 1742 havde købt grunden af sin broder Nicolai Dahl. Det fornemme hus var ved opførelsen med den nuværende facadeudsmykning, dvs. midtfremspring (risalit) og fire pilastre, der gik fra fundament til hovedgesims, hvor de afsluttedes af fine kapitæler (se tegningen). Derimod tog tagkonstruktionen med den store galvkvist sig anderledes ud. Oprindelig var taget et almindeligt sadeltag med helvalme (skrågavle i taget), og facadens midtrisalit var kronet af en frontispice. Sådan stod bygningen frem til 1919, da arkitekt Nicolai Hansen foretog en større ombygning, som især satte sig spor i tagetagen. Nu kom der manzardtag i stedet for heltag, og den store gavlkvist på tre fag rejstes. Det er vanskeligt at sige noget om, hvem der var arkitekt på huset, da det blev opført i 1750'rne. Som regel henføres huset til førnævnte arkitekt Philip de Lange, hovedsagelig fordi kapitælernes udformning kan minde noget om de kapitæler, som facaden på Øresunds Toldkammer var udstyret med. Nu er det imidlertid noget af et spørgsmål, om Lange overhovedet har stået for udformningen af Toldkammeret, og endnu mere uldent bliver det, når vi fra anden side har oplysninger om, at Philip de Lange ofte anvendte andre arkitekter, når han fik et byggearbejde i enterprise. Problemet med at tilskrive Strandgade 75 til Philip de Lange, er taget op her, fordi vi siden hen vender tilbage til sagen, når vi kommer til ejendommene Stengade 64 og 68.

Turen går indtil videre ud ad Strandgade, men inden vi ser på de herligheder, denne gade har at byde på, skal dens historie gennemgås i grove træk. Strandgade er et håndgribeligt bevis på den velstand, der rådede i det helsingørske borgerskab i 1700-årene. Vi har allerede stiftet bekendtskab med de bedste bygninger fra denne periode. Længere ude ad Strandgade vil vi finde flere repræsentanter fra velstandstiden, men den dragt, bygningerne her er ikklædt,

er mindre prangende, idet husene er tilpasset håndværkernes og de mindre købmænds pengepung. Det gør ikke disse bygninger mindre interessante, for stadig rager de i arkitektonisk henseende op over, hvad man er vant til i danske købstæder. Enkelte af gadens huse er fra 1500-årene, men gennemgående er de yngre. Det hænger sammen med, at Strandgade i ældre tid var baggade eller »fortov« til hovedgaden Stengade. Det var først og fremmest i Stengade, at borgerskabet byggede deres gårde, og på de smalle grunde, der var levnet hver ejendom, søgte sidehusbebyggelsen langsomt ned mod stranden, der indtil slutningen af forrige århundrede lå nærmere byen. Først ved kystbanens anlæggelse i 1880'rne blev opfyldninger i større stil nødvendig. Strandkanten fandtes, hvor den store parkeringsplads grænser op til haverne. Gennem de dybe grunde havde Stengadebeboerne direkte adgang til Sundet, for bebyggelsen langs Strandgades søside (lige nr.) hører først senere tider til. Strandgade fungerede altså som adgangsvej til ejendommene i Stengade, når der skulle bringes varer til gårdene. Derimod måtte de borgere, der boede længere oppe i byen benytte de smalle stræder, der fra Stengade førte ned til stranden – Skyttenstræde, Grollowstræde, Hovedvagtstræde, Bramstræde, Brostræde og Gl. Færgestræde.

Opdelingen af de dybe grunde fra Stengade mod stranden begyndte så småt i 1600-årene, og med bymurens rejsning i 1620'rne tog Strandgade lidt efter lidt karakter af et regulært gaderum. Da murens betydning som fæstningsværk hurtigt aftog, kan vi fra 1700-årenes begyndelse iagttage, at bebyggelsen på gadens strandside rejste sig. De fleste bygninger i denne facaderække er dog først bygget i de magre år efter statsbankerotten, hvilket de bærer præg af.

Strandgade 71

Kort efter at Brostræde er passeret, bemærker man i Strandgade 71 K.F. Marstrands skibsprovantering. Firmaet blev grundlagt i Sundtoldens sidste tid i 1850'rne, og var den gang en betydelig virksomhed. Nu er det den eneste forretning, der er tilbage af de halvt hundrede, som i sundtoldens dage klarerede skibe og solgte varer til skipperne. Man glæder sig endnu over den fine udformning af

butik og skiltning. Endelig bør man forunde sig den glæde, det er, at opleve gårdinteriøret ude bagved.

Bramstræde

Bramstræde, der krydser Strandgade, er ikke længere, hvad det har været. Strædet rummede indtil begyndelsen af dette århundrede nogle af de bedste bindingsværksgårde med stokværksfremspring og udskåret tømmer. Men disse huse faldt, da gaden af en eller anden uforklarlig grund skulle udvides.

Strandgade 55 Badskær Jacob Willumsens Gård

I stedet må man glæde sig over Badskær Jacob Willumsens Gård i Strandgade 55. Vi ved, at Jacob Willumsen købte grunden i 1590, og at ejendommen var bygget ved hans død i 1598. Der er derfor kun grund til at fæste lid til årstallet 1592, som murankrene angiver som husets opførelsesår. Men skulle vi endelig have været uden andre oplysninger, så taler facaden sit eget sprog. Den er opdelt af vandrette, profilerede sandstensbånd, hvorimellem er rejst lodrette pilastre, i underfacaden såkaldte halspilastre, og derover hermespilastre med joniske kapitæler. Øverst er en halvetape, som utvivlsomt har været kronet af en frontispice, hvilket der er spor af i hovedgesimsen. Denne måde at bygge en facade op på er kendt fra samtidens bygninger, og det er troligt, at huset er opført af en af de udenlandske håndværksmestre, som arbejdede på Kronborgs opførelse i slutningen af 1500-årene. Det er forbavsende, at bygningen har kunnet overleve tidligere århundreders mani til at bygge om – eller nutidens hang til at rive ned – men husets udtryk har formentlig til alle tider været så fornemt, at ingen har villet antaste det. I 1958 påbegyndtes en restaurering af ejendommen under Kunstakademiets ledelse, men da facaden var gjort i stand, var pengene sluppet op. Tilbage står husets indre og gårdfacaden, der bærer præg af trøstesløst forfald.

Strandgade 53

Naboen, Strandgade 53, har i gavltrekannten en fløjstang med tre kroner over hinanden. Den sidder til minde om den tid, da ejendommen tilhørte den svenske generalkonsul. Svenskerne ejede gården fra omkring 1750 og 100 år frem, men bebyggelsen er fra før den tid. Forhuset er an-

Strandgade 55, Badskær
Jacob Willumsens Gård, før
restaureringen. Den fine de-
koration málte i nogen grad
erstatte med nyt, da facaden
blev istandsat i slutningen af
1950'erne. (fol. omkring
1920).

tagelig opført i 1630'erne for den rige købmand Gødert
Bram, men er siden da ombygget både ude og inde.

Strandgade 52
Meinertz Gård

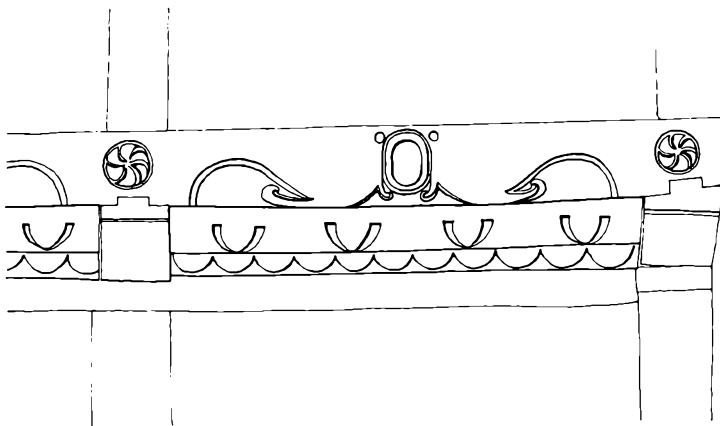
Når Hovedvagtstræde er passeret, ligger på venstre hånd
en ganske anseelig ejendom, Strandgade 52, Meinertz Gård,
opkaldt efter bygherren i 1781, færgemand Hans Mei-
nertz. Facadens udformning med høj gavlkvist kan lede
tanken hen på den type huse, som opførtes i København
efter den store brand i 1728. Gårdens betydelige størrelse

er i sig selv et vidnesbyrd om, hvor vidt en færgemand kunne drive det i de gode tider i Helsingør i slutningen af 1700-årene. Mens Meinertz opførte bebyggelsen, boede han i Stengade 45, hvor købmand Rasch i dag har til huse. Forholdene i Stengade må åbenbart være blevet familien Meinertz for trange, men man kan også tage færgemandens flytning til Strandgade som udtryk for denne gades tiltagende betydning, ikke mindst for dem der arbejdede på Sundet. Det er nemlig karakteristisk for Strandgade i 1700-årene, at købmænd og færgemænd søger hertil fra Stengade for at være nærmere søen. Meinertz Gård blev grundigt istandsat for nogle år siden, så man fortsat kan glæde sig over indgangspartiet og porten med det imponerende portrum. Over porten er der slut- og kragsten med bygherrens og hans hustrus initialer samt årstallet 1781.

Strandgade 43

De følgende ejendomme i Strandgade er enten nye eller stærkt ombyggede i slutningen af 1800-årene. Et enkelt gadehus udmærker sig dog frem for andre ved at være opført i bindingsværk og med udskåret tømmer. Det er Strandgade 43. Det er umuligt at sige noget sikkert om,

Strandgade 43. Skitseopmåling af det udskårne tømmer, der adskiller 1. og 2. stovværk.

hvornår bygningen er opført, da de beskrivelser, der er foretaget af huset gennem tiderne, er stærkt modstridende. Formentlig skal vi tilbage til 1600-årene for at finde opførelsesåret, bl.a. fordi bagsidens bindingsværk er opført med højstolper (stolperne går gennem begge etager)

og på grund af de udskårne kølbuer i facadens tømmer. Det må dog bemærkes, at de ikke er af samme type som dem, vi plejer at finde i Helsingør. Det må i øvrigt bemærkes, at facaden i en lang periode har været overpudset, hvilket forklarer de mange sømhuller i tømmeret og det lidt frønnede udseende.

Strandgade 41
Lergården

Vi er på mere sikker grund, når talen er om Strandgade 41, en nyrestaureret gård med grundmuret facade, men med bindingsværk i bagsiden. Forhuset er opført i 1783 for færgemand Hans Meinertz' enke, som vi nys stødte på henne i Strandgade 52. Den aktive færgemand må være afgået ved døden, umiddelbart efter at Strandgade 52 stod færdig i 1781. Enken har formentlig ikke haft råd til at bo i den store gård, men det kan naturligvis ikke udelukkes, at Meinertz har spekuleret i at bygge gårde, som kunne afsættes til borgerskabet med fortjeneste i de gode tider. Oprindelig var forhuset i nr. 43 helt i bindingsværk, men i 1883 lod en barber facaden grundmure. Ejendommen kaldes ofte Lergården, hvilket forklares med, at der på bagarealerne var en plads i ældre tid, som var indhegnet af et lergærde. Op til dette gærde var opført en række ganske små boliger, ofte ikke mere end 5-6 meter på hver led. I 1700-årene lå på dette sted fire 3-fags og to 4-fags huse, der dog blev revet ned i 1802. Det kan være godt det samme, for disse lergårde, hvoraf der var en del i Helsingør, bestod af usle boliger beregnet på samfundets nederste lag.

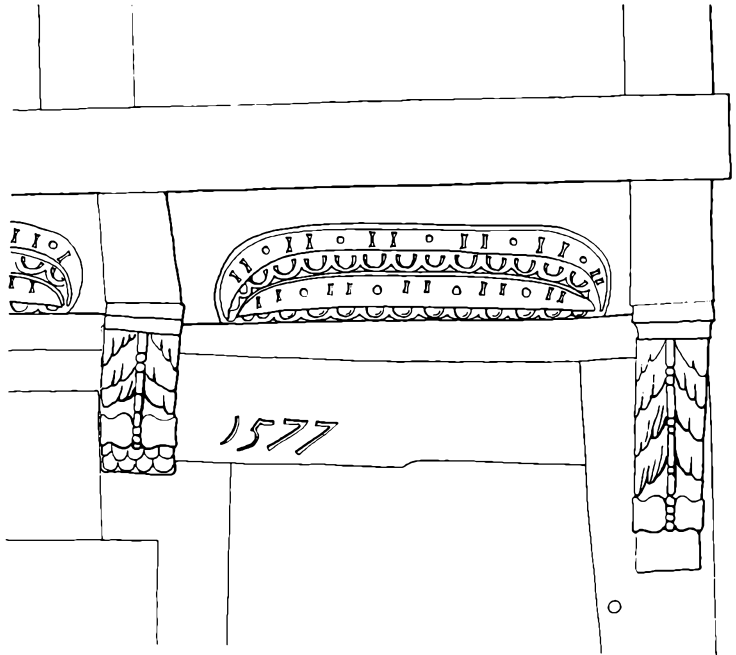
Strandgade 31

Helt anderledes forholder det sig med de følgende tre gårde, der skal medtages her, nemlig Strandgade 31, 29 og 27. Nok har disse bygninger ikke tilhørt tolddirektører og sundklarerere, men færgemænd og brændevinsbrændere, men alle tre ejendomme vidner om velstand og formåenhed. Strandgade 31 stammer formentlig fra omkring 1700 eller måske endnu tidligere. I gårdfacaden er højstolper, hvilket sædvanligvis tyder på høj alder. Heller ikke facaden til gaden kan der siges noget sikkert om, men den stammer sikkert fra en ombygning i 1770'erne. Omkring 1850 ændredes facaden igen, da kvisten føjedes til. Det er dog troligt, at den eksisterende, noget uharmoniske og stive kvistopbygning er af nyere dato.

Strandgade 29

Heller ikke nabohuset, Strandgade 29, har undgået ombygninger gennem årene. Forhuset er opført i 1760 af borgmester Ferdinand Milan, men man skal ikke tro, at det har været en gammel borgmestergård. Det er nemlig mest sandsynligt, at Milan havde sin residens i ejendommen Stengade 22, da grunden på hans tid strakte sig fra Strandgade og helt op til Stengade. I første halvdel af 1800-årene var der port, hvor nu indgangen findes. Desværre er facaden i dette århundrede blevet temmelig stærkt ændret. Mest beklageligt er det, at snitværk i overgangstømmeret mellem første og anden etage er blevet fjernet, og at en virkelig fornem indgangsdør er blevet erstattet af den nuværende mere anonyme dør.

Strandgade 27. Fyldhollet er med dekoration, og også knægtene er udskåret. Årstallet 1577 angiver sandsynligvis husets opførelsesår.

Strandgade 27

Bedst af de tre huse, der ligger på rad og række og giver denne del af Strandgade sin særlige charme, er den A-fredede hjørneejendom Strandgade 27–Skyttenstræde. Over en nu nedlagt port til højre for indgangsdøren er indridset årstallet 1577. Der er ingen grund til at tvivle på dette årstals rigtighed, og dermed er gården den ældst daterede bindingsværksbygning i Helsingør, som i sin hovedform er

Strandgade 27. Således tog den prægtige gård sig ud, inden den blev restaureret i 1941. (fol. H. 1910).

bevaret uforandret siden opførelsen. Huset er to stokværk højt. Til Strandgade krager øverste etage ud over underetagen, mens bagsiden er forsynet med højstolper, som går igennem begge stokværk. Til gaden støttes øverste stokværk af udskårne knægte, dekoreret med volutter og akantusblade, og mellem knægtene er tømmeret udskåret som kølbuer (se illustrationen). Det gennemgående bjælkelag hviler i første etage på stolperne og knægtene, mens

bjælkerne i anden etage er tappet gennem stolperne og fastholdt i facaden med nagler (fjernet i gadefacaden). Bygningen blev restaureret i 1941 af arkitekterne Volmar Drosted og Aage Roussell, efter at generationer havde slidt på huset. Det gengivne fotografi er fra før istandsættelsen og giver en fornemmelse af, hvorledes arkitekterne har grebet restaureringen an. Hjørnehuset har igennem de 400 år, det har eksisteret, især været beboet af færgemænd, men en tid lang havde værtshuset »Ankeret« hjemme her.

Strandgade 1

Fra dette dejlige bindingsværkshus går turen videre til Strandgades sidste bygninger. Strandgade 1–25 har ingen genboere, men hvor der her i tidligere tid var udsigt over stranden og fri adgang til Sundet, skuer man nu ud over en skrammellegeplads, parkerede biler og jernbaneterrænet. Man har i dag svært ved at forestille sig, hvor vidunderligt der må have været at bo herude, inden jernbanen afskar byen fra vandet omkring 1890. Blandt de eksisterende bygninger skal omtalen af Strandgade 19–21 udsættes, til vi kommer til denne ejendoms bagbebyggelse i Anna Queensstræde. Først skal vi se lidt nærmere på Strandgade 1. Det er ikke, fordi denne bygning, der er opført i 1760'erne for Johan Gotfried Rother – og stort set står uændret siden da, bortset fra at en lille frontispice er fjernet – udmærker sig særligt blandt Helsingørs mange gamle huse. Men huset kan fortælle Helsingør-historie, der er knyttet til Jens Linds minde. Jens Lind var, som de fleste beboere i dette kvarter, færgemand, og hans virke falder omkring 1800. Han slog sit navn fast i alles bevidsthed under krigen med England 1807–14 som Helsingørs mest uforfærdede kaperkaptajn. En sommernat lå han med sin fregat »Cort Adeler« i Sundet lidt syd-øst for sit hjem. Kun 13 af den 93 mand store besætning var om bord, men alligevel lykkedes det ham at nedkæmpe en styrke på 150 britter, som i ly af mørket gjorde forsøg på at entre »Cort Adeler«. Herefter var Jens Lind en berømt mand, hvis vove-mod der gik ry om. Han tjente i øvrigt godt på kaperiet, blev tilmed dekoreret med dannebrogkorset, og der vises ham respekt, når han i sin guldbroderede uniform færdedes på skibsbroen. Da krigen var slut, havde han svært

ved at falde til ro, men så kunne han alene for spændingens skyld finde på de særeste ting, som f.eks. i vinteren 1836, da han i snestorm alene sejlede til Kronstadt i Rusland i en lille åben jolle.

Anna Queensstræde Fra Strandgade 1 går turen tilbage til Gyldenstræde, hvori det betagende Anna Queensstræde udmunder. Navnet Anna Queen leder naturligt tanken hen på dronning Anne Stuart, der regerede i England fra 1702 til 1714, og man spørger sig selv, hvad hun har haft at bestille i dette lille helsingørske stræde. Svaret er: Intet! Navnet har en anden oprindelse. Samtidig med dronning Anne i England boede der i Helsingør en høkerkone ved navn Anna Quie. Hun var gift med Hans Quie, som omkring 1700 ejede de fleste grunde i strædet, hvorfor det bar hans navn – Hans Quiesstræde. Da Hans døde, var enken ejer af grundene, og gadenavnet ændredes derfor til Anna Quiesstræde, der så siden hen har fået et mere royalistisk anstrøg. Anna Queensstræde var i tidligste tid indfaldsvejen sydfra til Strandgade eller rettere strandbredden. Langs med Gyldenstræde løb »Grøften«, som afgrænsede byområdet, og over dette vandløb var anlagt en bro, som førte ind i Anna Queensstræde. Ved Strandgades regulering i 1600-årene aftog strædets betydning, da trafikken nu førtes ad enten Strandgade eller Stengade. Men netop dette forhold, at strædet blev »baggade« til Strandgade har bevirket, at det er så velbevaret. Den lave bebyggelse og den fine brolægning med de smalle fortove kan kun betage. Hertil kommer, at flere huse i de senere år er blevet smukt istandsat. Tidligere – i sundtoldstiden – var så godt som alle ejendommene beboet af færgemænd og lodser, men efter toldens afskaffelse fulgte en nedgangstid for strædet på næsten 100 år, hvor forfaldet tog til år for år. Nu er det blevet liebhaveri at komme i besiddelse af ejendommene, hvilket utvivlsomt har medvirket til gadens genrejsning.

Anna Queensstræde 2

Blandt gadens bedste huse er Anna Queensstræde 2, hvor andet stokværk krager ud over underetagen. Bygningen stammer sikkert fra 1600-årene, selv om de første helt sikre beskrivelser af huset er så sene som fra 1827. Ejer i

1730'rne var købmand Knud Gylden, efter hvem Gyldenstræde er opkaldt, og i årene derefter var huset indrettet til bryggeri og brændevinsbrænderi. I 1793 gennemgik bygningen en større hovedreparation, men har siden da stået uændret i det ydre.

Anna Queensstræde
4 a-b
Strandgade 19-21
Norske Løve

Anna Queensstræde 4 a-b er af lige så stor værdi for gadebilledet, som det netop omtalte hjørnehus. Egentlig er det baghus til ejendommen Strandgade 19-21, og det er først i nyere tid, at det i hele sin udstrækning er indrettet til beboelse. I det følgende skal hele ejendommens bygningshistorie gennemgås. Strandgade 19 er opført i 1770, men var den gang et lille bindingsværkshus på blot en etage. 100 år senere føjedes endnu en etage til, og i dette århundrede tilpassedes husets udseende til nr. 21. Dette ti fag lange hus i to etager kan med rimelig sikkerhed føres tilbage til 1600-årene. I 1730'rne tilhørte ejendommen værtshusholder Johan Friederich Post, som i forhuset havde indrettet herberget »Norske Løve«, som især var beregnet for norske sømænd. Siden da har bebyggelsen naturligvis været udsat for en del større ombygninger, men den gamle karakter er bevaret. Bindingsværkslængen til Anna Queensstræde (nr. 4 a-b) stammer formentlig fra omkring 1700, men helt sikkert er det ikke, da præcise historiske oplysninger om bebyggelsen svigter i 1700-årenes midte. Omkring 1830 blev længen grundigt istandsat og indrettet til bryggeri og brændevinsvirksomhed, samtidig med at et par rum indrettedes til beboelse. Ved samme lejlighed blev en indkørsel brudt igennem huset, men den er siden hen ændret til indgang (rester af porten er endnu synlig i facaden ved den venstre indgang).

Skyttenstræde

Det er ikke så forfærdelig mange år siden, at det var temmelig deprimerende at færdes i Skyttenstræde. Næsten alle huse var nedslidte og vedligeholdelse af facaderne var et næsten ukendt begreb. Helt anderledes tager strædet sig ud i dag. De mange små bygninger har så godt som alle gennemgået grundige restaureringer, så forholdene er blevet særdeles menneskeværdige. I 1600-årene var gadens små huse udlejningsboder, som ejedes af byens finere borger-

Anna Queensstræde. Til højre de to bindingsværkslænger, der omtales i teksten. Oprindeligt opført som bryghuse, siden hen indrettet til beboelse. Bemærk at bindingsværket er overkalket som den øvrige facade. (fot. H.M. 1921).

skab oppe i Stengade, men siden hen flyttede færgemænd og fiskere ind, og de ønskede selv at eje deres huse. Strædet har navn efter ejeren af hjørneejendommen Stengade 18, Jens Skyts, som boede her i begyndelsen af 1700-årene. Det er vanskeligt at fremhæve enkelte af strædets huse frem for andre. Alle stammer de fra 1600- og 1700-årene, og indtil sundtoldens afskaffelse var de næsten udelukkende beboet af færgemænd, lodser, fiskere og vandkiggere. Om Skyttenstræde 2-4 skal det dog bemærkes, at fra at være en næsten faldefærdig rønne i 1960'erne, så fremtræder huset nu i fin stand takket være privates store indsats. Det

havde ikke været heldigt, om et nyt hus havde fået lov til at rejse sig i dette dejlige område.

»Gammel Kloster«
Munkegade
Gråbrødrestræde

Fra Skyttenstræde går turen videre op i byen. Stengade krydses, og man kommer til Fiolgade, der tidligere kaldtes Skidenstræde. Mellem Fiolgade 4 og 6 er der en lille åbning i facaderækken, som fører ind til »Gammel Kloster«. For de fleste, der kommer udenbys fra, er dette lille stykke Helsingør sikkert ukendt, men da stedet ikke alene byder besøgende en ganske forunderlig oplevelse, men også er behæftet med en interessant historie, skal det nærmere omtales. Inden for smøgen ligger en lille trekantet plads omgivet af høje mure. Vi vælger at gå ad strædet til højre. Den ene side af Gråbrødrestræde er optaget af en lang bygning, som en detailhandler Jensen opførte i 1882, mens den anden side består af fem små ejendomme, der alle stammer fra 1600- og 1700-årene. Naturligvis har de færremænd, der har beboet husene, gennem årene foretaget et utal af bygningsændringer, og især i dette århundrede har bebyggelsen været meget forfalden. Nu er det lige som om, der er ved at ske noget, og der er ingen tvivl om, at også dette område med årene vil blive attraktivt for Liebhave-re. Bag husene – mod Munkegade – er små haver eller terrasser, som giver stedet et næsten sydlandsk præg. En istandsættelse af denne bebyggelse vil kræve »et blødt håndled«, om ikke noget værdifuldt skal gå tabt. De små gader bærer i dag betegnelserne Gråbrødrestræde og Munkegade, men de navne kan kun være givet for at narre folket. Tidligere gik hele området under betegnelsen Gammel Kloster, og det hænger sammen med, at det var her dominikanerne – eller sortebrødrene – i Erik af Pommerns tid grundlagde et kloster. Det er ikke muligt at fastslå, hvor klosterbygningerne har ligget, men det antages, at den Sct. Nikolaj kirke, som munkene søgte, lå på den »Ø«, hvor de fem førnævnte ejendomme i dag ligger. Klostret fik ingen lang levetid, for allerede i 1582 – et halvt århundrede efter at reformationen havde givet de danske klostre et grundskud – blev hele anlægget revet ned. Nedrivningen blev foretaget med en sådan grundighed, at man siden hen kun er stødt på få rester af det gamle klosteranlæg.

Munkegade 3

Gammel Kloster, nu Gråbrødrestræde og Munkegade, rummer et spændende gadeforløb. (fol. H.M. 1921).

I Munkegade ligger endnu en nævneværdig bygning, nemlig nr. 3. Ankrene i kvisten fortæller, at huset er opført i 1734, men det skal man ikke tro på, for kvisten er først rejst i 1830'erne. Huset derimod stammer fra 1793, da færgemand Haagen Petersen byggede det.

Munkegade fører ud i Klostergade, hvor der på højre side ligger en række såkaldte arbejderboliger fra omkring århundredskiftet. Den slags huse lå der en del af i dette kvarter, indtil de for et par år siden blev revet ned. På en måde var det synd, at de skulle falde, for de stod som minde om den første industrialisering i Helsingør, bl.a. om de første skibsværftarbejderes boligforhold. Nogle vil måske anføre, at det efter nutidens standard var slette boliger, men så må det påpeges, at de næppe var dårligere end mange af de huse, man – fornuftigvis – i dag gør sig så store anstrengelser for at sætte i stand. Det er at forudse, at man om 10 eller 20 år vil begræde tabet af denne boligmasse, som er et vigtigt led i byens og landets historie.

Stengade

Klostergade fører til Stengade, Helsingørs gamle hærstræde og hovedgade. Vi vil nu tage turen gennem hele denne gade, hvor der er rige muligheder for at standse op ved fornemme bygningsværker. I 1700-årene besøgte franskmændene de Vrigny Helsingør, og han skriver om Stengade, at den »er meget smuk, meget lang og bred, men hvad der overraskede mig, var at se store huse, både til højre og venstre, for størstedelen med udkørselsport og kønne træer foran samme. Jeg har været i nogle af disse huse; de har smukke værelser og er meget velmøblerede, thi der er i Helsingør flere rige familier, der næsten alle holder vogn. Midtvejs i denne gade ser man Kronborg, der tager sig herligt ud«. Det er imidlertid ikke blot på de Vrignys tid, at Stengade udmærker sig frem for andre helsingørske gader. Helt fra middelalderen har Stengade været udstyret med fornemme huse, hvoraf en del allerede i tidligste tid var opført i grundmur. Og det er sikkert stenhusene, som har givet gaden navn, selv om det ikke kan udelukkes, at gadens belægning med brosten har stået fadder.

Mange af de gamle smukke huse er i behold og er derved med til at løfte Helsingør op som vel nok den danske provinsby, der besidder den fineste arkitektur og samtidig bygninger i hobetal, der har 300–400 år bag sig. Det er efter danske forhold noget helt enestående. Derfor kan det ærgre en så meget mere, når man i dag går gennem Stengade, at så mange butiksejere har ødelagt facaderne med simpel og primitiv skiltning. Der er i disse år ved at ske en ændring i dette forhold, og under vor vandring gennem gaden vil der være grund til at bemærke – og gøre sine indkøb – i de butikker, som har forstået at respektere de gamle bygninger.

Acciseboden

Starten på vor vandring gennem Stengade udgår fra det sted, hvor en af byportene – Svingelport – tidligere lå. Her opkrævedes bytolden indtil 1857 (kaldet konsumtionen eller accisen) af alle varer, der førtes til Helsingør sydfra. Ved byporten lå en accisebod, men da der ikke længere skulle betales afgift, indrettedes bygningen til slagterbod og senere – i dette århundrede – til dansesal. Det var en tæt lille bygning, som ikke kan have levnet de dansende me-

Stengade 20 umiddelbart før ejendommen blev restaureret i 1911. Forfaldet er vidt fremskredent, men huset virker charmerende med den enkle skiltning og det overkalkede bindingsværk. (fol. H. 1911).

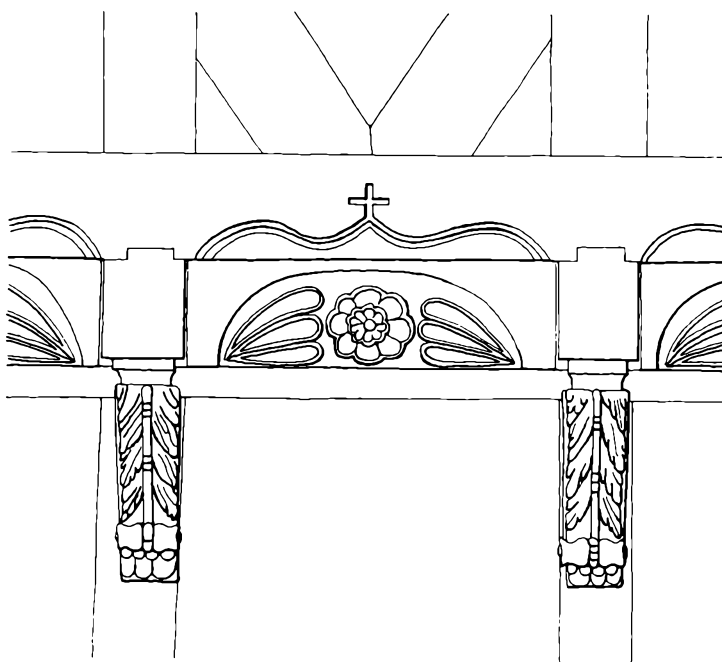
Stengade 20

gen plads. Desværre blev boden revet ned i begyndelsen af 1960'erne til fordel for opførelse af et nødtørftus.

Allerede i Stengades begyndelse finder man bygninger fra 1700-årene, men det første sted, hvor der virkelig er grund til at gøre holdt, er ved hjørnet af Skyttenstræde, hvor bindingsværkshuset Stengade 20 påkalder sig mere end almindelig opmærksomhed. Bygningen er opført omkring 1600 og har i dag så nogenlunde sit oprindelige udseende (sammenlign fotos) takket været en restaurering, som arkitekt Poul Holsøe gennemførte i 1911. Man bemærker, at andet stokværk krager ud over stueetagen både til Stengade og Skyttenstræde, og at overgangstømmeret mellem de to stokværk hviler på udskårne knægte, der på traditionel

helsingørsk vis er formet som volutkonsoller med snitværk i form af akantusblade. Derover er det vandrette tømmer udskåret med kølbuer, hvis spids ender i et kors. Prægtigst er nok gavlen mod Skyttenstræde, men man bemærker også, at butikken på forsvarlig vis er indpasset i facaden.

Stengade 20. Skitseopmåling af overgangstømmeret. Overgangsfoden er med korsmærkede kølbuer, fyldholten med dekoration, og knægtene har akantus.

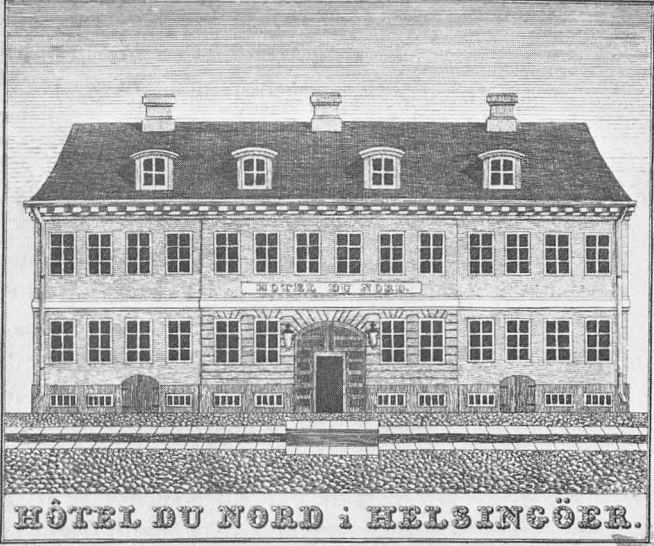
Stengade 22

Også nabobygningen Stengade 22 bærer enkelte vidnesbyrd om, at vi her står over for et virkelig gammelt hus. Både første og anden etage er ombygget, men den udskårne overgangsfod mellem etagerne er god nok. Gennem porten, der som regel står åben, havde man tidligere indblik i et godt gårdmiljø, men det blev for få år siden ganske spoleret ved en udbygning af sidehuset, hvilket skete til trods for, at bygningen var fredet i klasse B!

Stengade 23

Hjørnehuset Stengade 23 er opført i 1795 for rådmand Estrup, men det var den gang kun to etager højt. Forhøjelsen til tre etager skete i 1848 for købmand M. Jørgensen. Allerede i 1820 indrettedes butik i stueetagen, men det var

Hotel du Nord, Stengade 25.
 »Dette på Stengaden beliggende Hotel, det Første til Venstre naar man kommer fra Svingleporten ind i Helsingøer, anbefales de ærede Reisende paa det bedste. Hotellet er forsynet med alle Bequemmeligheder, og man vil stræbe ved hurtig Opvartning, reel Behandling og billige Priser at erhverve sig enhvers Tilfredshed og Bevaagenhed«, lyder teksten på dansk, tysk, engelsk og fransk.

HOTEL DU NORD : HELSINGØER.

Dette paa Stengaden beliggende Hotel, det Første til Venstre naar man kommer fra Svingleporten ind i Helsingøer, anbefales de ærede Reisende paa det bedste. Hotellet er forsynet med alle Bequemmeligheder og man vil stræbe ved hurtig Opvartning, reel Behandling og billige Priser at erhverve sig Enhvers Tilfredshed og Bevaagenhed.

Dieses auf der Steinstrasse belegene Hotel, das Erste zur Linken wenn man durch das Thorslöcher nach Helsingør hereinfährt, wird den geehrten Reisenden hiemit bestens empfohlen. Mit allen Bequemlichkeiten versehen, hofft man durch schnelle Bedienung, reelle Behandlung und billige Preise, die Zufriedenheit und das Wohlwollen eines jeden zu erlangen.

This Hotel, situated in the Stone street, the first Hotel to the left upon entering at Ebsenore from the Swingleport, is hereby most respectfully recommended to travellers. Provided with every accommodation it will be the owner's aim by quick attendance, fair dealing and moderate charges to acquire the satisfaction and benevolence of his customers.

Cet Hôtel, situé dans la Stengade, le premier à gauche en arrivant à Ebsenore par la Svingleport est très respectueusement recommandé à M. les voyageurs. Pourvu de tous les accommodations désirables, on tâchera par une particulière attention, un traitement honnête et des prix modiques, de gagner la bienveillance du public voyageur.

A. v. Hallem.

først i 1960'rne, at en ikke ukendt butikskæde næsten ødelagde bygningen ved opsætning af høje blå skilte og ved indretning af cafeteria. Herpå blev der imidlertid rådet bod, da IRMA i det europæiske bygningsfredningsår 1975 gav huset dets nuværende, noble udseende.

Stengade 25

Også nabohuset ejes af Irma-koncernen, så man kan da håbe på, at det en gang med tiden vil få sin oprindelige værdighed igen. Det var nemlig en ganske nydelig bygning, gæstgiver og urmager Hallstrøm lod opføre i 1834, og hvori han indrettede »Hotel du Nord«. Huset var den gang kun to etager højt, men selv tilføjelsen af tredje etage i 1858 forrykkede ikke balancen i facaden. Før Hallstrøm byggede »Hotel du Nord«, havde der i over 100 år ligget et hotel på dette sted. Mest berømt er nok Siöstedts herberg fra 1770. Det var ikke fordi herberget var særlig indbydende, hvis man skal tro stadsfysikus de Meza. I 1784 kom han fra København til det »på hine tider for svir og uordentligt levned så meget berygtede Helsingør«, og indlogerede sig hos Siöstedt. Da alle værelser imidlertid var optaget, måtte han tage til takke med en divan i stadsstuen. Megen søvn fik han nu ikke, for så snart han slukkede lyset, løb rotterne hen over ham. Nej, så var der mere stil over »Hotel du Nord«, som det bl.a. fremgår af tegningen fra omkring 1850. Det er i øvrigt ikke så mange år siden, hoteldriften indstilledes.

Stengade 26 Apoteket

Apoteket i Helsingør har siden 1500-årene haft bopæl nede på havnen (Strandgade 77), hvorimod Stengades apotek i nr. 26 er fra begyndelsen af dette århundrede. Men huset er ældre. Det er opført i 1791–92 for købmand Rasmus Erichsen, og bortset fra underetagen fremtræder det stort set som ved opførelsen. Det er en ganske statelig bygning med høj rejsning, som understreges af gavlkvisten. Det er kun forsiden, der er grundmuret, mens resten er i bindingsværk. Det samme er det fine sidehus, som er opført i tilknytning til forhuset og er samtidig med dette.

Stengade 27

Over for apoteket ligger Stengade 27, en lille bygning med »pustet« underetage. Det er da heller ikke på grund af husets egne kvaliteter, at det medtages, men fordi det var her, Lars Bache boede i begyndelsen af 1800-årene. Han var færgemand og som den tidligere nævnte Jens Lind, blev han berømt som dygtig sømand og kaperkaptajn under krigen med England 1807–14. Lars Bache blev næsten indbegrebet af den uforfærdede færgemand, der med sin stær-

Stengade set mod Svingelport. Til højre udmunder Søstræde. Kvinderne har tilsyneladende forkastet tournuren, men kjolerne fejrer stadig hen over den brolagte gade. (fol. formentlig fra århundredets begyndelse. Det kgl. Bibliotek).

Stengade 29

ke arm hvilende på roret i den åbne båd trodsede den hårdeste storm, for sammen med sit bådslav at gennemføre de dristigste redningsaktioner. Men havet blev også hans skæbne, for under et kapertogt i Køge Bugt i 1809 omkom han. Om huset, hvor han boede, kan det iøvrigt oplyses, at det i sin kerne er fra omkring 1700, men at for- og bagside blev grundmuret i Lars Baches tid.

I modsætning til Lars Baches Gård fremtræder nabohuset, Stengade 29, på den nydeligste måde i gadebilledet. Forretningen er nænsomt indpasset i facaden og skiltningen af en sådan art, at de udskårne kølbuer på overgangsfoden kommer til sin ret. Huset stammer fra midten af 1600-årene og var en tid borgmestergård. Men den største oplevelse ved dette sted er måske gårdinteriøret. Det er lidt af en lise at trænge herind fra det befærdede Stengade og opleve roen og de smukke bagbygninger. Sidehuset opførtes i 1838, da »bestyrelsen for asylet for de små børn« overtog ejendommen. Børneasylet har stadig til huse her.

Stengade 31

Når nu talen er om dejlige gårde, så bør De også lige stikke næsen inden for i nabogården, Stengade 31. Sidehuset er fra 1790, men det er især det megen grønt, der kan betage en sommerdag.

Stengade 40
Joachim Langens
Hus

De følgende huse, man passerer på sin tur op gennem Stengade, er for de flestes vedkommende temmelig ombyggede, selvom man ofte kan spore, at de har et par hundrede år bag sig. Det er også butiksindretning og reklamer, der præger Stengade 40, kaldet Joachim Langens Hus. Men bygningen besidder nogle detaljer, som gør, at man alligevel standser op. For det første er der inskriptionstavlen, som fremkom ved en ombygning af huset i 1910. Her står på plattysk: DIT HUS HEFT LATEN BUWEN DE ERLIK MAN JOCHM LANGEN ANO 1604 D. 3 F. WO GOT TOM HUSNICHT GIFT SINE GUNST SO ARBEIT IEDERMAN OMSUNST« (oversættelse: Dette hus har den ærlige mand Jochm Langen ladet bygge i året 1604 d. 3. februar). Hvor Gud ikke giver sin velsignelse til huset, der arbejder enhver forgæves). Bygningens opførelsetidspunkt er altså 1604, og dermed har vi sikkert også fået dateret snitværket på de få stykker originale tømmerstykker, der er bevaret mellem første og anden etage. Nederst er fyldholterne prydet med muslingskaller, hvormellem er volutknægte med akantus, mens selve overgangsfoden er med kølbuer.

Stengade 42
Øresunds Told
kammers friskole

På hjørnet af Hovedvagsstræde ligger Stengade 42, der kunne blive et dejligt hus, om det blev fikset op i underetagen. Det er opført engang i 1600-årene, men var dengang helt i bindingsværk. Først i 1910 grundmuredes facaden. Huset har været beboet af vidt forskellige mennesker, såsom etatsråder, oberstløjtnanter, guldsmede, købmænd, lysestøbere, traktører og kniplingshandlere, men det, der gør stedet særlig mindeværdigt, er, at Øresunds Toldkammer ved direktør Numsen i 1786 købte bygningerne og indrettede dem til friskole. Her var plads til 30 fattige børn, som foruden gode manerer blev oplært i at læse og spinde. Skolen blev dog nedlagt efter kun 12 års forløb.

Stengade 46

Det svenske konsulat

Ejendommen Stengade 46 er på sin vis et fremmedelement i Helsingør. Ikke sådan at forstå, at man gerne så den fjernet, tværtimod. Man ville ikke kunne undvære den smukke facade i gadebilledet. Det fremmedartede hænger sammen med, at det er en svensk arkitekt, C.F. Adelcrantz, der har tegnet bygningen. Derved har den fået et noget andet udtryk end det samtidige klassicistiske byggeri i Danmark. Mens byggeriet i Danmark i slutningen af 1700-årene var ret stift i facadetegningen, er der noget blødt og knapt så stramt over Adelcrantz bygning. Forhuset er opført mellem 1784 og 1791 som kongelig svensk konsulatgård under den svenske generalkonsul I. Glöerfeldt. Selvom svenskerne skilte sig af med gården i 1850, krones facaden endnu af et skjold med Gustav III.s monogram. Efter sigende skulle en begivenhed af storpolitisk rækkevidde have fundet sted i huset. Det var natten mellem den 19. og 20. december 1810, da Napoleons marskal Bernadotte på sin vej til den svenske trone gjorde holdt i Helsingør for at afsvære sig katolicismen, inden han betradte protestantisk svensk jord. Denne begivenhed henlægges utvivlsomt til adskillige huse rundt omkring i Europa, men den har altså også fundet sted her. Omkring århundredskiftet overtog det helsingørske skydeselskab ejendommen, og det var skydebrødrene, der fik opført baghuset i 1902.

Stengade 48-50. Selv om skiltning sjældent er nogen pryd for et gammelt hus, så savner man alligevel i dag »ANNY BRUMMERSTEDTS« festlige reklame på den pudsede facade. (fol. H. 1910).

Stengade 48–50
Putschers Gård

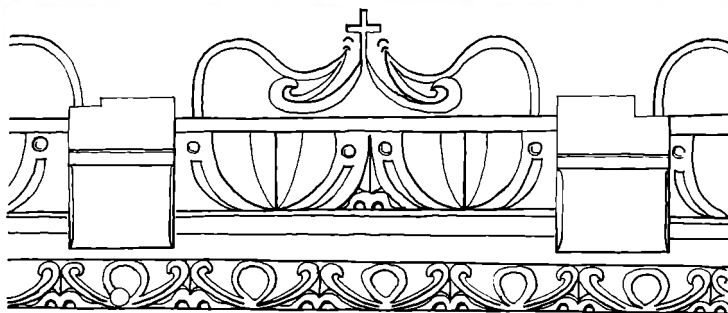
*Opmåling af det udskårne
løkker på det andet sidehus
til Stengade 48–50.*

Indtil for få år siden var ejendommen Stengade 48 overklistret med reklamer, ja selv porten var et udstillingsvindue, hvor over kun den øverste del af kartouchen tittede frem. Men nu er facaden istandsat, og selv om den nok ikke har fundet sin endelige form i arkitektonisk henseende,

så ser man dog nu tydeligt, at det er en fornem gård, vi står overfor. Forhuset er opført i 1752 for toldinspektør J.G. Putscher. Den 11 fag lange facade har fremskudt midtparti, som er smykket med ørelisener og kronet af en frontispice. Også bygningens endefag er fremhævet og med lisenener. Til Putschers Gård hører Stengade 50, hvor man især hæfter sig ved bagbebyggelsen. Lige til venstre når man kommer ind igennem porten ligger to sidehuse i forlængelse af hinanden. De er begge nydelige og velholdte, men bærer præg af senere tiders ombygninger, bl.a. efter en omfattende brand i 1811. Husene er opført så tidligt som omkring 1650, hvilket blandt andet fremgår af det bevare-

*Opmåling af det udskårne
løkker på det første sidehus
til Stengade 48–50.*

de tømmer mellem første og anden etage. Overgangsfo- den er i det første sidehus prydet med udskårne engleho- veder, masker og svulmende frugtklaser, mens det følgen- de sidehus har korsmærkede kølbuer.

Stengade 53
Hotel Øresund

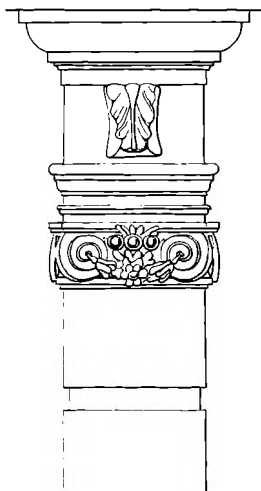
Endnu tænker mange med vemod tilbage på »Hotel Øresund«, som lå på hjørnet af Stengade og Bjergegade. I århundreder har der ligget et gæstgiveri her, men af de gamle bygninger er der praktisk talt intet tilbage. Det nuværende hjørnehus er opført fra grunden af i 1904 til erstatning for en af Helsingørs betydeligste middelalderbygninger. Fra den gamle bebyggelse er hentet nogle sandstensdetaljer, som er indsat omkring porten i Bjergegade.

Stengade 59
Rådhus

Helsingør Rådhus i Stengade ligner en gammel røverborg med tårne, kamtakker og skydeskår. Det er egentlig en ganske prægtig bygning, hvis man giver sig tid til at betragte den nærmere. Det store hus er opført i 1854–55 af arkitekt Bernhard Seidelin. Facadens usymmetriske opbygning med flittig anvendelse af formsten – og iøvrigt også munkesten fra det tidligere rådhus – vakte berettiget opsigt i samtiden, ligesom den satte skel i den danske arkitekturhistorie. Over porten i tårnbygningen er anbragt to sandstensrosetter med Frederik II.s og dronning Sophies våben. De er hentet fra det gamle rådhus, som var opført i 1560'rne og lå samme sted.

Stengade 64
Dahls Gård

Facadefornikation på Dahls Gård.

Skråt over for rådhuset ligger en af perlerne blandt Helsingørs mange, dejlige bygninger. Dahls Gård, Stengade 64, er opført i 1738 for købmand Nicolai Dahl. Arkitekten for bygværket kendes ikke, men ofte sættes Philip de Langes navn i forbindelse med facadens udformning. Som nævnt under gennemgangen af gården Strandgade 75 er disse tilskrivninger tvivlsomme, men uanset hvem mesteren er, har han helt behersket tidens formsprog. Det er de lodrette linier, der dominerer facaden med refendfugede joniske lisener. Vinduerne er smykket med fine dekorationer med båndværk og initialerne N.C.D. og C.D. – 1739. Øverst krones facaden af en halvrund fronton med guirlander. Oprindeligt stod huset upudset og med røde mursten, der var kalket over med rød kalkfarve, hvilket harmonerede smukt med de lyse sandsten. I en lang årrække var facaden oliemalet, men efter at bevaringsforeningen i Helsingør fik huset skænket i begyndelsen af 1970'rne, er en omfattende restaurering indledt, hvorved facaden har fået den oprindelige, fine facadebehandling.

Dahls Gård, Stengade 64. Personalet, samt børn, fra »Helsingørs nye Grøn og Frugt handelen« har taget opstilling foran butikken til ære for fotografen. Bygningen er en af de fornemste, Helsingør ejer, og efter den nylige istandsættelse fremtræder den næsten, som da den blev opført i 1738. (Fot. fra omkring 1910, Nationalmuseet).

Stengade 66
Oxernes Gård

Der er sikkert mange, der passerer Stengade 66, Oxernes Gård, uden at bemærke noget særligt. Facaden er af nyere dato, og underetagen er optaget af en butik. Men kigger man sig tilbage og får øje på gavlen til Gl. Færgestræde, stiller sagen sig helt anderledes. Den blændingsprydede gavl har lighed med flere af Helsingørs kirkelige gavle og stammer formentlig fra 1459, hvor det antages, at Johan Oxe, lensmanden på Krogen, opførte hjørnehuset. Da længen mod Færgestræde sidst blev restaureret, lod man enkelte murpartier stå blottet, så det middelalderlige mur-

værk blev synligt. Blandt ejendommens senere beboere kan nævnes Øresunds Toldkammer, der havde kontor her fra 1578 til 1619, og Christiern Pedersen, som blev født i huset ca. 1475. Han er især kendt som den første oversætter af Bibelen til dansk (Christian 3.s bibel) og for udgivelsen af Gesta Danorum (Danernes bedrifter) i 1514.

Gl. Færgestræde

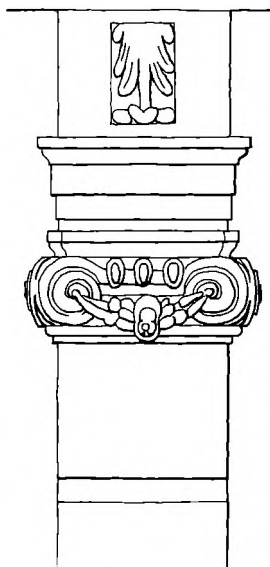
På vor færd gennem Stengade er vi gået forbi det ene smalle stræde efter det andet. Alle har de ført fra hovedgaden ned til stranden, og der er ingen tvivl om deres middelalderlige oprindelse. Nogle af stræderne er så smalle, at en vogn ikke har kunnet passere, og det er i den sammenhæng, at de beklagelige udvidelser af Bramstræde og Hovedvagsstræde må ses. Så langt kilderne rækker tilbage i tiden, har stræderne været offentligt gadeareal, men det hindrede dog ikke en husejer ved Gl. Færgestræde i at af-

Gl. Færgestræde, set fra Strandgade op mod Stengade. De gamle stræder er et middelalderligt indslag i Helsingør. (fol. H.M. 1919).

spærre strædet i 1746 for at benytte det til hønsegård, lokum og svinesti. Trods bystyrets protester blev denne tingenes tilstand dog opretholdt i henved hundrede år, inden borgerskabet fik fjernet plankeværkerne i gadeenderne.

Stengade 68

Stengade 68, facadedekoration.

Sundtoldskarreen

Ligeledes med gavl til Gl. Færgestræde ligger Stengade 68, hvis udseende stammer fra omkring 1740. Men kernen i bebyggelsen er ældre, blandt andet den tøndehvælvede kælder, som sikkert kan føres tilbage til 1550'rne, da en af byens fornemme borgere forpligtede sig – mod skatteletelse – til at bygge en god købstadsbygning på dette sted. Den nuværende facade er udformet over samme dekorative skema, som den samtidige Dahls Gård, (om end i en enklere udformning), Stengade 64, og begge leder den tanken hen på de typehustegninger, som landbygmester Johan Cornelius Krieger lod udføre i 1729 til brug ved genopbygningen af København, der var brændt året før. Der er ingen grund til at tro, at Krieger har haft noget med de to Helsingør-huse at gøre, da flere arkitekter hentede inspiration i hans tegninger. Det kan i øvrigt nævnes, at man i sidebygningens tøndehvælvede kælder har fundet en kridtpibeovn, som muligvis kan føres tilbage til 1600-årenes begyndelse. Hvis dateringen er rigtig, står man sikkert over for det ældste produktionssted i Danmark af piber, efter at nydelsen af tobak fik sit gennembrud i Danmark i 1500-årenes slutning.

Vi er nu tilbage ved sundtoldskarreen, som bebyggelsen mellem havnepladsen og Stengade ofte kaldes. Det er her, de fornemste borgere har bygget siden middelalderen, og da området har været forskånet for større brande, er der gode muligheder for at gøre spændende opdagelser. Især bør man søge ind i gårdene, for her kan man i de mærkeligste kringelkroge finde oplysninger, som gadefacaderne er tavse om. For man må desværre sige, at nogle af de bedste bygninger i denne del af Stengade har været udsat for temmelig hårdhændede restaureringer, hvor husene har fået bibragt deres »oprindelige, historisk korrekte« udseende af velmenende arkitekter. Det gælder for eksempel Stengade 72, 74 og 76, der nu virker afsjælede og kulisse-

Sundtoldskarrens facader til Stengade. Til højre ses Dommergården og Tolder David Hansens Gård efter restaureringen. (fol. H.M. 1940).

Stengade 72-74 Dommergården

agtige uden virkelig rod i fortiden og uden kontakt med nutiden. Alt er blotlagt og sikkert korrekt udført, men intet er overladt til fantasien, og ved fremtidige bygningsarkæologiske undersøgelser er der næppe mere at hente.

Stengade 72, der vender langsiden til Stengade, er antagelig opført i 1551, men bygningens nuværende udseende skyldes i høj grad en restaurering, som gennemførtes i 1932-36, og som baseredes på svage arkæologiske spor, der fremkom i facaden, da pudsen var afbanket. Det samme er tilfældet med nr. 74 med den blændingsprydede gavl, men denne bygning er måske lidt ældre. Vinduerne er

Donnergården før restaureringen. Sammenlign med fotografiet på foregående side. (fot. H. 1910).

med sandstensindfatninger, og hen over facaden løber et bånd med en latinsk indskrift (fra Jobs Bog), som i oversættelse lyder: »Min frelser lever, og på den yderste dag skal jeg opvækkes af jorden og i mit kød se Gud, min frelser«. Den købmand, der har opsat dette bånd, har sikkert haft sin egen kirkestol i Sankt Olai, og muligvis kan vi endnu træffe hans epitafium henne i kirken. Det er forunderligt at se, hvorledes fortidens handelsfolk havde behov for at skilte med deres gudfrygtighed, når man samtidig ved,

Udsnit af facaden på Tolder David Hansens Gård før restaureringen. (fol. H. 1910).

hvilke snu købmænd de var. Muligvis er det i denne sammenhæng, man skal søge forklaringen.

Bag disse forhuse strakte sig tidligere en sidehusbebyggelse ned til Strandgade, men med tiden er den dybe grund blevet opdelt. Til Stengadeejendommen kan man derfor i dag betragte et gårdinteriør, som siges at være middelalderligt. Murværket er da også godt nok, og det samme er de vandrette kridtstensbånd, men der er ingen atmosfære over stedet. Nej, så er de små forfaldne huse i Munkegade

Stengade 76
Tolder David
Hansens Gård

og Gråbrødrestræde ærligt talt at foretrække, fordi de ikke giver sig ud for at være noget, de ikke er!

I det sydlige udland træffer man ofte borgerhuse fra middelalder eller renæssance, men i Danmark er det næsten udelukkende kirkerne, der er af tilsvarende alder. Stengade 76 kan imidlertid, både hvad åremål og format angår, sammenlignes med det, vi træffer i Holland og Tyskland. Bygningen er ifølge murankrene opført i 1579, men kælderen kan dateres til omkring 1500. Der kan ingen tvivl være om, at bygværket skyldes en nederlandsk mester. Dertil har det for megen lighed med det Kronborg, Paeschen afleverede til Frederik 2. i 1580'erne. Gavltrekanten er med sandstensafdækkede kamtakker, mens vinduerne er udstyret med krydsrammer, hvorover er frontoner med små buster. I øvre stokværk ses et par personer iført dragter fra slutningen af 1500-årene. Så vidt man ved, boede tolder David Hansen ikke selv i huset, men lejede det ud til Christian 4.s økonomiske rådgiver Jonas Charisius. Siden hen har ejendommen været i købmænds og skibsklarerers besiddelse, indtil Helsingør Telefonselskab installerede sig med central og kontorer. På fotografiet side 65 ses forhuset med tekniske installationer på taget.

Kirkepladsen

Fra Sundtoldskarreen går turen videre til passagen, der fra Stengade fører ind til kirkepladsen ved Sankt Olai kirke. På kirkepladsen glæder man sig selvfølgelig først og fremmest over selve det monumentale kirkebyggeri, men man bemærker også, at stedet er omgivet af gammel bebyggelse. Denne vender ganske vist bagsiden til pladsen, men det gør mindre, for husene giver kirken en værdig indramning, hvorved monumentets kolossale dimensioner understreges. Det er i indledningen nævnt, at de ældste dele af Sankt Olai kirke stammer fra 1200-årene. Kirken er dermed det eneste bevarede minde fra tiden før, at Erik af Pommern skabte det nuværende Helsingør i 1420'erne. Men al historie kan for så vidt være ligegyldig, da Sankt Olai med sit pragtfulde murværk og rigt udstyrede indre taler for sig selv. Trods utallige ombygninger gennem tiderne, vidner kirken om den rigdom, som forud prægede byen. Før Erik af Pommern tog vare på Helsingør og

gav byen sundtolden, var stedet ikke stort mere end en landsby med en lille kirke. Rester af denne kirke ses endnu i nordre sideskib mellem de to kapeller (mod Sankt Olai-gade). Her findes ca. 20 meter murværk, der er afgrænset af lisener, som øverst er forbundet med en rundbuefrise, ligesom der er spor af små rundbuede vinduer. I 1400-årene udvidedes den lille kirke mod vest, og fundamentet blev lagt til tårnet, der blev rejst midt for den lille kirke og derfor kom til at ligge skævt i forhold til det senere udvidede kirkeskib. Sankt Olai kirkes nuværende udseende skyldes en ombygning, som tog sin begyndelse i midten af 1400-årene. Kirken fik nu tre skibe, idet den udvidedes i bredden og mod øst. Byggearbejdet foregik på den måde, at man simpelthen byggede den nye kirke uden om den gamle (dog med benyttelse af muren mod Sankt Olai-gade), så man så længe som muligt kunne vedblive med at holde gudstjeneste i den gamle kirke. I 1521 var man nået så langt, at biskoppen kunne indvi det nye gudshus, selv om der endnu manglede en del byggearbejder. Først i slutningen af 1550'erne stod kirken færdig, og den havde da i det væsentlige det udseende, som vi kender i dag. En undtagelse var dog tårnet, som var forsynet med kamtakker på traditionel vis. Hermed var bystyret dog ikke tilfreds, så omkring 1600 bestilte magistraten et spir på »75 alen eller længere«, som kunne være et vartegn for byen. Spiret, der var færdigt i 1615, kaldtes »Helsingørs jomfru«, men under en storm i 1737 blæste det ned. Herefter stod tårnet

Bagsiden af bebyggelsen langs Sankt Annegade ved Olai kirke. Til venstre ses Buxtehudes Hus, mens bebyggelsen i forgrunden desværre er fjernet. (foto. Benzen 1899, Nationalmuseet).

Sankt Annagade 6
Buxtehudes Hus

kullet (dvs. uden spir) frem til 1897, da det nuværende spir blev rejst efter tegning af arkitekt H. Storck.

Kirkens indre byder den besøgende en stor oplevelse, men en gennemgang på dette sted af inventar m.v. er ikke mulig, hvorfor der henvises til storværket »Danmarks Kirker«, Frederiksborg amt, der har det hele. Vi vil i stedet se på et par af de borgerhuse, der omgiver kirken. Først Sankt Annagade 6, Buxtehudes Hus. Dele af denne bygning er middelalderlig, da huset indgik i den række boder, som tidligere strakte sig hen til Sankt Olaigade og som afgrænsede kirkegården. Fra 1645 tilhørte huset kirken og kaldtes da »orgelmesterens residens«. Organisten ved Sankt Olai hed fra 1642 til 1671 Hans Jensen. Han var far til Didrik, som fødtes i 1637, og som i årene 1660–68 var organist henne i Sankt Maria kirke i Karmelitterklostret (omtales senere). Alt tyder imidlertid på, at Didrik blev boende hjemme hos forældrene i Sankt Annagade, indtil han i 1668 flyttede til Lübeck, hvor han under navnet Didrik Buxtehude blev organist ved Mariakirken, og hvor han skabte sig et navn, der blev kendt i internationale kredse. Her besøgte Händel ham, og i en periode var han lærer for Joh. Sebastian Bach, samtidig med at han skabte sine udødelige mesterværker.

Det er efter ham, at huset bærer navn. I størstedelen af 1800-årene var stueetagen indrettet til værtshus, for så i slutningen af århundredet at blive omdannet til slagteriudsalg. Sådan går det ofte gamle huse. De må finde sig i lidt af hvert. I 1972 blev slagterbutikken nedlagt, hvorefter huset gennemgik en istandsættelse i stueetagen. Nu fremtræder Buxtehudes Hus som et hus fra 1800-årene, men sikkert også med et præg af 1970'ernes mere formløse restaureringsstil over sig.

Sankt Annagade 11

Den anden bygning ved kirkepladsen, der skal omtales, er hjørnebygningen Sankt Annagade 11 – Sankt Olaigade. Bebyggelsen stammer sandsynligvis fra første halvdel af 1600-årene, og har hovedsagelig været beboet af købmænd. Et stykke ind i dette århundrede gennemgik ejendommen en omfattende istandsættelse, efter at Nationalmuseet var blevet ejer. Desværre blev bindingsværket truk-

Sankt Annegade 11 på hjørnet af Sankt Olaigade. Bemærk hvor fint gården tager sig ud med overhalket bindingsværk. (fol. H. 1910).

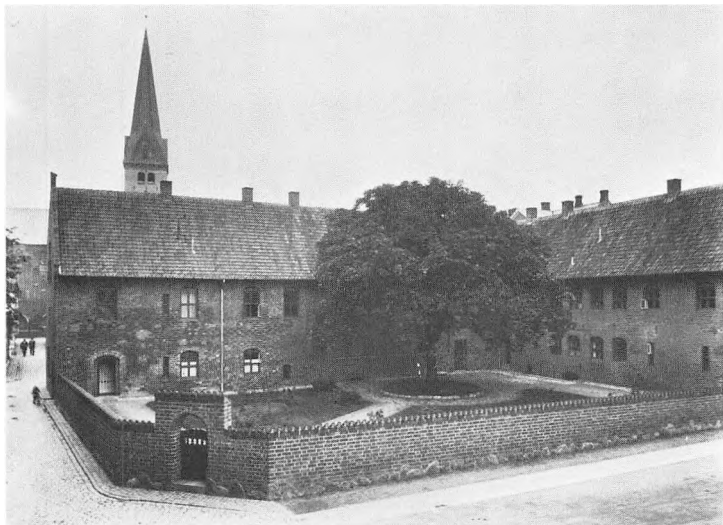

ket op i en anden farve end murværket, hvilket var beklageligt, da der ikke tidligere har været tradition for at behandle bindingsværkshuse på den måde i Helsingør. Restaureringen af Sankt Annegade 11 var medvirkende til at gøre det maledede eller tjærede tømmer populært i byen, idet man sikkert har syntes, at bygningerne derved blev ældre og mere »oprindelige« i deres fremtræden, og man så ganske bort fra, at borgerne forhen overkalkede facaderne for at skjule den simple konstruktion. Kun hvis enkelte tømmerstykker var forsynet med snitværk i form af volutter, akantus eller kølbuer, dristede man sig til at male disse i strålende kulører, hvorved de blev fremhævet. Men selve konstruktionen skulle man ikke vigte sig af. Desværre er manien med at trække bindingsværket frem fortsat helt op til vore dage.

Kirkestræde

Kirkestræde, der støder ud til Kirkepladsen, er en lille beskeden gyde. Tidligere lå strædet inde på kirkegården, men allerede da rejste der sig en bebyggelse langs en af stierne, der krydsede begravelsespladsen. Her boede kapellanen, og der blev også fundet plads til fire »sjæleboder«, som var friboliger for fattige og syge. Først i 1830'erne, da Sankt Olaigade førtes igennem forbi kirken, kom Kirkestræde til at ligge uden for kirkegården.

Karmelitterhuset. De fattige har forladt bygningerne, og anlægget er istandsat. I baggrunden spiret på Olai kirke. (fot. 1921, Det kgl. Bibliotek).

Kirkestræde 5 Hestemøllestræde

Kirkestræde 5 – Hestemøllestræde tager sig ganske male-
risk ud i gadebilledet. Huset står sikkert uden større ænd-
ringer i det ydre siden opførelsen omkring 1700, selv om
tømmerstykker med inskription i facaden mod Hestemøl-
lestræde har vanskeligt ved at give mening med sin nuvæ-
rende placering. Det må dog nævnes, at huset oprindeligt
kun var i en etage, men at andet stokværk snart efter opfø-
relsen blev føjet til.

Karmelitterhuset

Det er lige som om man ikke kan holde sin opmærksom-
hed fangen ved småstrædernes huse, når man kommer
frem til Karmelitterhuset i Hestemøllestræde. Her føler
man virkelig vingesuset fra forgangne tider.

Karmelitterhuset på hjørnet af Sankt Annagade og He-
stemøllestræde hørte oprindeligt til Karmelitterklostret,
idet karmelitterne – eller hvidebrødrene – på dette sted op-
førte et mindre hospital med en halv snes senge til brug for
syge udenlandske søfolk. Den lille bygning lå i Hestemøl-
lestræde og udgør omtrent halvdelen af den nuværende
længe, hvilket endnu kan spores i murværket (skillelinien er
bag vandrøret), idet brødrene benyttede sig af munkefor-
bandt, mens resten af bygningen (nærmest Sankt Annaga-
de) har en anden skiftegang. Endnu står østgavlen ind mod

Dybt forfald præger det gamle Karmelitterhus. Sammenligner man med fotografiet overfor, vil nogle måske mene, at istandsættelsen har været lovlig hårdhændet. (Fot. fra omkring århundredskiftet, Det hgl. Bibliotek).

klostret med gotiske blændinger og i hjørnet er en mur-niche – kaldet »fandens prædikestol« – med en helgenfigur (nu er opsat en billig efterligning, som man gerne havde været foruden). Resten af længen til Hestemøllestræde blev sikkert opført af Herluf Trolle ca. 1550, mens han var lensmand på Kronborg. Gavludsmykningen til Sankt Annagade har flamske træk og skyldes muligvis Herluf Trolles nederlandske bygmester Matheus Rubensaat. Fløjen langs Sankt Annagade er opført af Peder Brahe og Margrethe Gøje i 1590'erne. Sidste byggefase på Karmelitterhuset skriver sig fra 1632, da munkenes sygehusfløj blev øget fra en til to etager. Bygningen havde da fået den udstrækning, som den har i dag. Men samtidig skiftede bebyggelsen funktion, idet Helsingør by i 1630 havde købt hele ejendommen og indrettet den til fattiggård. I næsten 300 år (til 1902) fristede hened 100 fattige en kummerlig tilværelse i karmelitterhuset, optaget af at spinde, reparere tovværk etc.

Karmelitterklostret

Karmelitterne kom til Helsingør i 1430, hvor de med støtte fra kronen opførte en kirke, som imidlertid nedbrændte allerede 20 år senere. Kirken genopbyggedes, og i de følgende år opførtes klostret, et storslået firfløjet anlæg, som i

dag savner sin lige i Danmark. Mest markant rejser klosterkirken sig, afvigende fra andet senmiddelalderligt kirkebyggeri ved sin gennemførte enkelhed i det ydre. Ser man på de dybe relieffer i gavlen, vil man sande, at arkitekten har haft en udviklet fornemmelse for lys- og skyggevirkninger. Kirken, der danner sydfløjen i klosteranlægget og som dette er opført i røde munkesten, består af et midtskib og to sideskibe, alt under et mægtigt tegltag, der med sin rejsning kun kan betage enhver. Øverst knejser en lille tagrytter som erstatning for et tårn. De pragtfulde gavle er prydet med blændinger og afsluttes med trappekamme (kamtakker). Det skal ikke skjules, at disse gavle i nogen grad er resultatet af en rekonstruktion fra begyndelsen af dette århundrede, men den østre gavl står noget nær det oprindelige og er med sine blændinger helt enestående i dansk arkitektur. De tre fløje i anlægget udgør selve klostret. Bygningerne indeholder adskillige smukke rum, hvoraf nogle er udstyret med søjlebårne hvælv. I den noget bredere østfløj er foruden sakristi og soverum den fornemme kapitelsal – ofte kaldet Laxmand-salen efter Poul Laxmand, klostrets velynder i 1400-årene. I denne sals hvælv er indlagt farvelagte sandstensrelieffer, som sikkert er udført omkring 1500 af bygmester og billedhugger Adam van Düren. I nordfløjen bemærker man især refektoriet (spisesalen) og musikstuen med kalkmalede dekorationer. I det hele taget er det udbytterigt at lære klostret og dets indretning nærmere at kende, da det indeholder det meste af, hvad kunstneren kunne præstere omkring 1500. Det er imidlertid indlysende, at et bygningsværk, der opførte med sin oprindelige funktion i midten af 1500-årene, ikke kan stå i århundreder, uden at der med mellemrum må foretages grundige istandsættelser. Vel nok den mest gennemgribende restaurering fandt sted 1901–07 ved professor H. Storck. Det er ofte lidt hånligt sagt om ham, at han vidste mere om middelalderbyggeri, end man gjorde i middelalderen, og at hans ombygning af bl.a. Karmeliterklostret derfor blev så hårdhændet, som tilfældet var. Det må imidlertid retfærdigvis siges, at bygningerne omkring 1900 var meget forfaldne og i nogen grad forbyggede, og der er i hvert fald slet ingen grund til at tro, at så-

fremt restaureringen var blevet udskudt til 1970'erne, at den da ville kunne stå for en kritik om 100 år. Lige såvel som nybyggeri er underlagt de herskende stilretninger, er restaureringer det. Men uanset det umiskendelige præg, Storck har sat på anlægget, vil det til alle tider være en meget stor oplevelse at søge ind i fratergårdens kølige gange og lade det pulserende Helsingør bag sig.

Sankt Annagade

Mod Sankt Annagade er klosteranlægget omgivet af en svær mur, som er afdækket med munke- og nonnetagsten. Sankt Annagade bærer ikke navn efter hvidebrødrenes kloster, som netop er omtalt, men derimod efter det Sankt Annakloster, som gråbrødrene – franciskanerne – grundlagde ude ved det nuværende Marienlyst Slot på Lappen. Men gaden har haft andre navne, f.eks. i 1400-årene: Hærstræde (hvilket egentlig blot betyder en befærdet gade), omkring 1500: Nørregade, men mest almindelig var Torvegade eller Torvestræde, hvilket hænger sammen med, at der fra 1560'erne var slagtertørv bag rådhuset. Sankt Annagade var tidligere indfaldsvejen til Helsingør nord fra og var derfor indtil midten af forrige århundrede forsynet med port og accisebod, som lå ude ved Lundegade.

Sankt Annagade 29

De fleste bygninger i Sankt Annagade er gennem årene blevet stærkt ombyggede, men hist og her afslører små detaljer i facaderne, at man i nogle tilfælde står over for huse, som i deres kerner er 300–400 år gamle. Et eksempel herpå er Sankt Annagade 29, der trods en temmelig molesteret facade, indeholder et stykke udskåret tømmer over porten, hvor årstallet 1633 lige kan anes. Bjælken kan godt være fra et andet hus, men det skulle såmænd ikke undre, om en grundig arkæologisk undersøgelse af huset ville afsløre detaljer, som kunne føres lige så langt tilbage som tømmerstykket.

Groskenstræde

Lidt længere henne ad Sankt Annagade kommer man til Groskenstræde, som har navn efter bager Kros (eller Gros), som boede på hjørnet i 1700-årenes begyndelse. Strædet ligger i den middelalderlige bykernes udkant, og området kaldtes i 1500-årene Kagholmen, for her holdt byens ud-

skud til, og det var også her, retterstedet lå. I dag fornemmer man ikke gadens dunkle fortid, hvor strædet ligger hen som en i bebyggelsesmæssig henseende trøstesløs ørken, hvor kun få huse er af kvalitet. Man kan ligefrem have svært ved at begejstres over, at det var her Helsingørs hæderkronede teater lå indtil slutningen af 1950'erne. Teatret var opført i 1816–17 af Helsingørs dramatiske selskab, og et utal af dilettant-komedier og forestillinger ved professionelle er gennem årene gået over de skrå brædder. I 1917 ophørte teatret, der omdannedes til biograf, men på en sådan måde, at det oprindelige interiør blev skjult bag en vægbeklædning. Da biografen skulle nedrives i 50'erne, blev de gamle herligheder afdækket og bygningen genopført i Den gamle By i Århus for dér at fortsætte som Danmarks ældste fungerende teater.

Akseltorvet

I modsætning til næsten alle andre danske købstæder havde Helsingør i tidligere tid ikke noget egentligt torv, hvor borgerne kunne købe de daglige fornødenheder. I dag har man ganske vist Akseltorvet, men det er en nyere indretning fra slutningen af forrige århundrede, efter at en karre var nedbrændt i 1864. Før den tid købte man grønts-

Akseltorvet. I baggrunden Groskenstræde. (Fot. fra omkring 1920, Det Ågl. Bibliotek).

Neanders Gård, Bjerpegade 27. Forfaldet, der prægede gården efter 1. Verdenskrig, skyldes måske de lave priser på herrekonfektion, men trist var det, at restaureringen blev så hårdhændet, da der endelig kom penge til huse. (foto. H.M. 1921).

ger og kød i Strandgade eller bag rådhuset i Sankt Annagade, og fisk kunne man købe nede ved Bramstræde. Som regel var der til firmaerne, der handlede med proviant til skibene, knyttet en kone, som i kælderhalsen eller i porten forsynede både borgerne og skibene på Sundet med friske varer. Behovet for et stort torv opstod derfor først efter sundtoldens ophævelse i 1857, da de fleste handelshuse lukkede, og deres underleverandører lagde driften om.

Bjerpegade 27-
Kampergade 9

I dag besidder Akseltorvet kun få bygninger af kvalitet, hvorfor det mere er selve livet på stedet, når der handles onsdag og lørdag, der virker charmerende. Det er også af betydning for torverummet, at den omkransende bebyggelse er forholdsvis lav, og at pladsens rektangulære form markeres af den omløbende stammehæk. En enkelt bygning skal omtales, nemlig hjørnehuset Bjerpegade 29 – Kampergade 9. Det er formentlig opført i 1747 af Dr. Johan Samuel Neander, der havde været livlæge hos Anna Sofie Reventlow, Frederik 4.s hustru til venstre hånd. På fotografiet fra 1920 ser man, hvorledes bygningen dengang tog sig helt anderledes ud i modsætning til nu, hvor den er gennemgribende restaureret. Det sorttjærede bin-

dingsværk, murtaflene og de »rigtige« vinduer er sikkert genskabt i en god mening, men bygningen er i sin nuværende skikkelse uden atmosfære. Huse kan nedslides så stærkt, at der skal tages drastiske midler i anvendelse, for at de kan reddes for eftertiden, men resultatet af en restaurering må meget nødig blive det, at den færdige bygning har fået berøvet sin sjæl og sin identitet. Heri ligger nok en af den største udfordringer for Helsingør kommune i de kommende års bevarende saneringsplanlægning.

Sudergade

Turen gennem det gamle Helsingør fortsætter fra Akseltorvet ad Sudergade til Stjernegade. »Suder« er en gammel betegnelse for en skomager. Forhen var det ikke ualmindeligt i danske købstæder at henvise skomagerne til byernes udkanter på grund af den stank, garvningen af læderet afstedkom. Og Sudergade lå tidligere yderst i byområdet. Man kan endnu iagttage, at bebyggelsen på den side af gaden, der vender mod bykernen, er den ældste. De gamle håndværkergårde på denne side havde oprindeligt en grunddybde på 60 alen, svarende til de tilsvarende grunde på Sankt Olaigades nordside. Hjørneejendommen Bjerregade 18 - Sudergade 27 rummede tidligere »Suderkrogen«, hvor skomagerne havde deres garvekuler. Her siges lærlingene ved deres svendegilder at være kastet i kulerne for derved at blive hærdet mod livets modgang. I øvrigt var store strækninger af gadens nordside (ulige nr.) indtil forrige århundrede optaget af betydelige haver.

Stjernegade

Det er tænkeligt, at Stjernegade er opkaldt efter værtshuset »Stjernen«, som lå her i tidligere tid, men det kan ikke udelukkes, at forholdet er det omvendte: at værtshuset er opkaldt efter gaden. I så fald kender vi ikke oprindelsen til gadens navn, men det er nu også mindre vigtigt. I stedet kan man glæde sig over de første resultater af den frivillige skiltesanering, som Helsingør kommune tog initiativ til for et par år siden. Smagløse butiksskilte er i stort omfang blevet erstattet med skilte, som tillader bygningerne at komme til deres ret. Gaderummet er blevet mere tillokkende, og det vil utvivlsomt igen medføre større omsætning i butikkerne.

*Sudergade set op mod Aksel-
torvet. Som i Sankt Olaigade
er det håndværksgårdene, der
præger gadebilledet. (Fot.
H.M. 1919).*

Sankt Olaigade

Vi vil imidlertid ikke følge Stjernegade i hele dens forløb, men i stedet dreje til højre ad Sankt Olaigade for at slutte vandringen i det gamle Helsingør ved Øresundshospitalet i Fiolgade. Sankt Olaigade hører til en af de gader, som Erik af Pommern anlagde. Den løber parallelt med Stengade og Sudergade, hvorfor den i en lang årrække hed Mellemgaden. Senere bar den navnet Brøndstræde efter den brønd, som indrettedes nede i nærheden af Sankt Olai kirkegård. I 1830'rne førtes gaden igennem ind over kirkegården, og dette stykke fik straks navnet Sankt Olaigade, så da Brøndstrædes beboere i begyndelsen af dette århundrede fandt, at Brøndstrædenavnet var for kompromitteret på grund af den nedsættende klang, det københavnske stræde af samme navn havde fået, udstraktes navnet Sankt Olaigade til at omfatte hele gaden.

Et bevis på den planlægning, der for århundreder siden må have ligget bag anlæggelsen af de helsingørske gader, har man i de grundstørrelser – eller rettere grunddybder – der blev udlagt i de forskellige gader. Grundene i Stengade målte ca. 100 alen i dybden på begge gadesider. I Sankt Olaigade derimod, målte de grunde, som stødte op til Stengadegrundene (lige nr.) kun 40 alen i dybden, mens grundene på den anden side gaden, der havde bagskel fæl-

les med Sudergadegrundene målte 60 alen i dybden. Samme dybde havde grundene i Sudergade (lige nr.). Selv om der er forløbet adskillige århundreder, siden grundene blev udlagte, kan man endnu på et moderne bykort – for eksempel kortet side 24, hvor de nuværende matrikelskel er indtegnet – iagttage de oprindelige forhold. Der er naturligvis i tidens løb foretaget umådelig mange ændringer i matrikelforholdene, men med lidt god vilje kan man endnu se nogle hovedskel, som indordner sig under de oven for nævnte måleforhold.

Bebyggelsen i Sankt Olaigade består hovedsagelig af huse i to etager, eller af bygninger i en etage med gavlkvist. Ser man på, hvem der har bygget og beboet husene gennem tiden, vil glarmestre, murermestre, garvermestre, sadelmagere, malermestre, snedkermestre etc. være i stor overvægt. Mens det var færgemændene og lodserne, der ejede husene i Strandgades mindre »fine« ende og i de tilstødende stræder, og hvor Stengade og sundtoldskarreen var forbeholdt de velstående købmænd og skibsklarererne, var det håndværksmestrene, som beherskede Sankt Olaigade og Sudergade. Denne opdeling af en by efter beskæftigelse og social stand er ikke usædvanlig i danske købstæder, men i Helsingør synes den at være særlig udbredt i 1700- og 1800-årene.

Men hvad var det så for en slags bygninger, håndværksmestrene opførte? I modsætning til færgemændene, der i vid udstrækning holdt sig ved jorden i en-etages huse, der oftest var placeret på meget små grunde, måtte håndværksmestrene have ganske anderledes plads. På de dybe grunde i Olaigade og Sudergade opførtes side- og baghuse, som udnyttedes til værksteder og butikker. Forhusene rejstes i to etager, hvor mesteren med kone og ofte 4–6 børn indrettede sig.

Sankt Olaigade 12

Sankt Olaigade 12 er i dag lidt større end de fleste ejendomme i gaden, men det skyldes, at to gårde blev sammenlagt i 1780'erne. Det nuværende 14–15 fag lange forhus indeholder formentlig en del ældre bygningsdele fra 1700-årene, men husets hovedform er resultatet af en ombygning i 1806. Bygningen indrettedes til bryggeri og be-

boelse af brygger Boas Larsen Schmidt, og virksomheden fortsatte frem til 1870. I dette århundrede sank huset ned til det rene slum, men det er der i de sidste par år rådet bod på ved en gennemgribende restaurering.

Sankt Olaigade 15 Over for bryggergården ligger en gammel garvergård, som er opført i 1777–78 for madam Svendsen. Ganske vist meddeler en inskriptionstavle over porten, at huset er fra 1751, men tavlen må stamme fra et andet hus; muligvis det, der stod før det nuværende. Madam Svendsens hus var i 15 fag bindingsværk og to etager højt, men i første halvdel af forrige århundrede blev underetagen lidt efter lidt grundmuret. Omkring 1800 indrettedes hestemølle i gården, hvilket sikkert hænger sammen med, at gården indrettedes til garvergård. Som sådan har den fungeret til ind i dette århundrede. I et af sidehusene var der fra 1820'rne et lille læderudsalg.

Sankt Olaigade 9 Den sidste Olaigade-gård, der skal omtales, er nr. 9, en af de mere statelige ejendomme, som skyldes en håndværkermester. Bygherre var smedemester Daniel Lundsteen, som efter at have erhvervet grunden af væver Friederich Borgwardt, byggede huset i 1822. Lundsteen døde en halv snes år senere, hvorefter en søn drev virksomheden videre, men i 1857 står murermester Holger Petersen som ejer. Igen en halv snes år senere er murermesteren flyttet, og stedet ejes århundredet ud af malermester F.C.C. Ewald og søn. Endelig kan det nævnes, at der i en stor del af dette århundrede har været forarbejdet ligkister i ejendommen. Denne vekslen mellem håndværk er typisk for mange gårde i Sankt Olaigade og Sudergade. Kun de steder, hvor installationerne i værkstederne var særlig omfattende, vedbliver samme håndværk årti efter årti.

Fiolgade Denne rundtur i det gamle Helsingør slutter i Fiolgade ved Øresundshospitalet. Fiolgade adskiller sig fra de fleste gader i den gamle bydel ved sit stærkt svungne forløb. Det skyldes, at vi færdes i byens udkant, hvor bebyggelsen er rejst på et så sent tidspunkt, at alle minder om Erik af Pommerns overordnede og regelrette byplanlægning for

længst var gået i glemmebogen. Gaden dannede tidligere bygrænsen, som var markeret med en bæk – kaldet Strømmen – som løb i gadens vestside (på hospitalets grund) ned til klostret i Munkegade og videre ad Gyldenstræde til stranden. Fiolgade har gennem tiden haft mange navne, for eksempel Sankt Olaigade, Oschelajgade, Sankt Olesgade, der alle var afledt af sortebrødrenes Sankt Nicolai kloster. En overgang i 1600-årene hed den Christian Morsingsgade efter en af gadens store grundbesiddere, senere Byens Udstræde, for så at komme til at hedde Skidenstræde, fordi lossepladsen lå i gadens umiddelbare nærhed. Efterhånden som bebyggelsen i gaden tog til, opstod samtidig ønsket om navneforandring, og valget faldt da på Violgade, der siden hen blev til Fiolgade.

Øresundshospitalet

Fiolgades mest dominerende bygning er Øresundshospitalets forhus. Hospitalet blev grundlagt i 1794 på initiativ af toldinspektør C.Fr. Numsen fra Øresunds Toldkammer og med støtte fra »rige englændere«. Toldkammeret blev en fem fag stor bygning opført med bygmester J.B. Mogens som arkitekt. Disse fem fag indgår endnu i dag i det lange forhus til Fiolgade, og de udskiller sig i facaden med kvaderpilastre fra sokkel til hovedgesims, tværbånd og tandsnitgesims. Den øvrige del af bygningen stammer fra dette århundrede. Nu er hospitalet lukket, og bebyggelsen overgået til en anden funktion.

En tur på Lappen

Lige nord for Helsingør ved Marienlyst Slot ligger en række bemærkelsesværdige, gamle bygninger. Efter at husene er blevet istandsat i de senere år, fremtræder de som perler på snor. De udgør et lille samfund for sig, og det har de gjort i århundreder, selvom både husenes placering og beboernes virksomhed hænger meget nøje sammen med det, der foregik i Øresunds Toldkammer.

Fra det gamle Helsingør kommer man lettest til Lappen ved at følge Sankt Annagade nord ud. Først hæfter man sig sikkert ved det overproportionerede højhus, som det lykkedes et boligselskab at få rejst for en halv snes år siden umiddelbart op til slotsanlægget. Det kan være svært at abstrahere fra denne betonskændsel, men man bør gøre det, for resten af området byder den besøgende en dejlig oplevelse. Inden bygningerne og slottet omtales, skal gadens oprindelse og senere historie kort berettes. Navnet Lappen stammer fra en lav grund ude i Sundet, som allerede på et søkort fra 1500-årene kaldtes »der Lappe«. Som var-tegn for området lå den store lappesten nede ved stranden. I 1577 blev stenen overført til Kronborg, men Christian 4. kunne ikke lade den være, men kløvede den til brug for brobyggeri ved Frederiksborg. Bebyggelsen på Lappen kan føres tilbage til Frederik 2.s og Christian 4.s dage omkring 1600, hvor de første færgemænd og lodser slog sig ned herude. Årsagen til at de satte sig bo i en vis afstand fra byen, forklares med, at beboerne sejlede ud til nordfra kommende skibe for at tilbyde deres tjenester. På tilsvarende måde betjente færgemændene og lodserne i Anna Queensstræde de syd fra kommende skibe. Når for eksempel en lods fra Anna Queensstræde havde ført et skib sikkert forbi Kronborg-pynten og Lappegrunden, blev han ofte hentet af en færgemand fra Lappen, og det var en kusk fra samme gade, som bragte lodsen tilbage til Anna Queensstræde. Når trafikken gik den anden vej, var forholdet det omvendte. Ønskede skipperne, at lodsen skulle blive lidt længere om bord, kunne systemet udbygges, så

Lappen. Til højre muren ind til Marienlyst slot, til venstre færgemændenes beskedne huse. (Jol. 1926, Det kgl. Bibliotek).

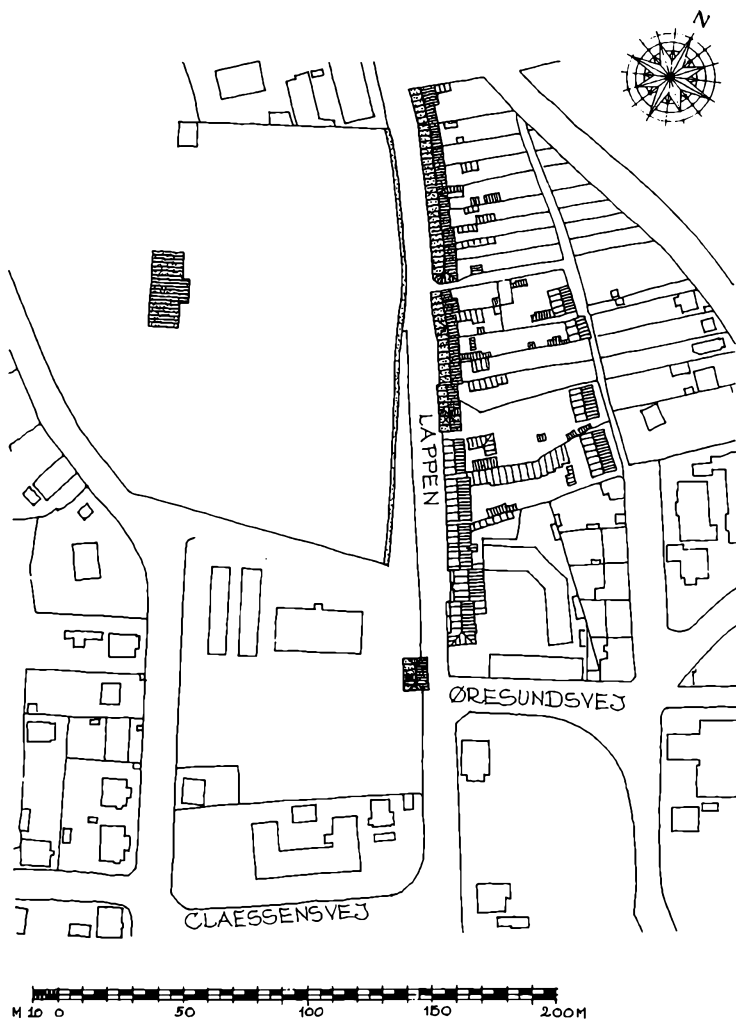
fiskerne i Hornbæk og Snekkersten kunne tjene en ekstra skilling ved at hente og bringe.

Færgemandslavet blev oprettet i 1630, og var – som nævnt i indledningen – et helt nødvendigt led i det helsingørske samfund. Toldens afskaffelse i 1857 betød naturligvis tilbagegang for færgemændene, men lavet holdt sig i live til 1882. Hermed var de oprindelige økonomiske forudsætninger for bebyggelsen på Lappen blevet fjernet. Kun de allernødvendigste reparationer på husene blev udført i de kommende år, og i midten af dette århundrede var forfaldet så fremskredent, at det var tvivlsomt, om husene kunne eksistere fremover. Et boligselskab udarbejdede et projekt til etagebyggeri, som ganske ville have skæmmet omgivelserne. I sidste øjeblik blev en redningsaktion iværksat, og takket være en helt enestående velvilje i Helsingør byråd dannedes et selskab af ejere, som skulle gennemføre en restaurering af den gamle bebyggelse. Arbejdet hermed blev sikkert mere omfattende, end de fleste havde forestillet sig, men nu hvor projektet er gennemført, kan alle sikkert enes om, at det var besværet værd.

Lappen 1
de Mezas Hus

Lappen 1 kaldes de Mezas Hus, uvist af hvilken grund, da der ikke findes efterretninger om, at ejendommen har været i stadsfysikus de Mezas eje, eller at general de Meza har

Kort over Lappen. De med
rødt angivne huse er nævnt i
teksten.

haft tilknytning til stedet. Men det er nu også ligegyldigt, for bygningen hævder sig selv her ved indgangen til Lappen. Det er et tæt lille hus, velproportioneret og nyistandsat, selvom man må beklage, at den oprindelige trappe i midterfaget mod gaden er blevet fjernet. Bygningen er opført i 1808 af tømmermester Tegner, og bortset fra det med indgangen er bygningen stort set uændret i det ydre siden da. En interessant skildring af livet i huset er givet af Christine Lützow, som var gift med den kendte politiker A.Fr. Tscherning.

Lappen 10 b-12

De første bygninger på højre siden af Lappen er ikke særlig gamle, da de i sidste halvdel af forrige århundrede har afløst gamle bindingsværkshuse, som var tjenlige til udskiftning. Lappen 10b-12, der oprindeligt var én ejendom, går i sin kerne tilbage til omkring 1700. I 1761 blev huset opdelt i to parceller, og nogle år senere blev den ene del revet ned. Nyt blev opført i stedet, og det hele er siden føjet sammen ved rejsningen af den midtplacerede gavlkvist. I over 200 år har huset næsten udelukkende været beboet af færgemænd eller kuske.

Lappen 20

Efter Lappen 20, hvis historie kan føres tilbage til 1600-årene, åbner sig en lille smøge i husrækken. Den fører i dag ned til bagarealerne for Lappe-husene, mens den tidligere gav adgang til stranden, som lå nærmere gaden. Smøgen ligger næsten lige ud for Marienlyst slot, så man fristes til at se en sammenhæng mellem bebyggelsen på Lappen og slotskompleksets anlæggelse, men det kan kun blive en antagelse, da der savnes efterretninger herom.

Derefter bliver husrækken igen sammenhængende. Gavl ligger mod gavl. Bortset fra hjørnehuset, der er opført i 1871, kan de følgende bygninger følges tilbage til 1700-årene, ja, nogle har sikkert rødder i 1600-årene. Om dem alle gælder det, at de indgik i den restaureringsplan, som blev sat i værk i begyndelsen af 1970'erne. Med en utrolig entusiasme fra ejernes side er arbejdet skredet frem, så man i dag kan tage de opnåede resultater i øjesyn. Omfattende fornyelser var nødvendige, fordi råd, svamp og uhumskheder i al almindelighed ganske havde taget mag-

ten over bygningerne, men til trods herfor, må enhver vist indrømme, at det er lykkedes at bevare helhedsindtrykket på den bedste måde. Ligeledes kan man mange steder iagttagelse med hvilken præcision, detaljerne er udført. Dette projekt er ikke blot blevet til glæde for beboerne, men for alle, der passerer den maleriske husrække.

Det vil være uretfærdigt at fremhæve det ene hus frem for det andet, for alle er de helt nødvendige for helheden, og netop ved at indgå i en sammenhæng har de enkeltvis stor værdi.

Marienlyst slot

Den lave bebyggelse på Lappen hviler i sig selv, men derudover har den en funktion som modvægt til det prægtige Marienlyst Slot og haveanlægget. Der er utvivlsomt mange, som med mellemrum passerer den lange, kalkede mur (fra 1500-årene) på Lappen uden at skænke det en tanke, at der inde bag ved ligger et af de mest velbevarede og pittoreske lystslotte i Danmark, men det gør der.

I middelalderen lå her et Sankt Annakapel, som senere (i 1400-årene) indgik i det gråbrødrekloster, der tidligere er omtalt. Efter reformationen i 1536 tilhørte stedet kongen, som i 1587 opførte et lille lystslot, mærkeligt af udseende med kun tre fag og tre etager i højden, anbragt ved foden af skrænterne. Bygningen, der havde fladt tag og afsluttedes for oven af en balustrade, blev ikke revet ned, men ombyggedes radikalt, da kongens nære ven, overhofmarskal A. G. Moltke lod opføre det nuværende Marienlyst 1759–63. Arkitekten N. H. Jardin lod de tre fag indgå som midtfremspring i det nye slotsanlæg, som rejstes i nyklassicistisk stil. Midt under byggeriet købte kongen slottet tilbage, og efter hans død i 1766 overtog enkedronning Juliane Marie stedet, efter hvem det fik navnet Marienlyst mod tidligere Lundehave.

Slottet har aldrig været benyttet af kongehuset i længere perioder ad gangen, men oftest være udlejet til private. I 1851 overtog Helsingør kommune ejendommen, som syv år senere indrettedes til søbadeanstalt. Det var imidlertid et luftigt projekt, som ikke kunne bære sig selv. Først da Marienlyst kurhotel rejstes over for slottet i 1899, lykkedes det at holde etablissementet gående. I 1930 overtog Helsing-

ør Bymuseum en del af slottets lokaler, således at det i dag er muligt at komme ind og se de velbevarede rum.

Samtidig med ombygningen af slottet anlagde Jardin en have i fransk stil med lange græsplæner, brede grusgange og klippede hække, men Jardins haveanlæg blev allerede ændret i 1791 af gartner Manza i forbindelse med, at den nygifte kronprins Frederik (6.) ville tage ophold på Marienlyst. Manzas haveanlæg var i tidens romantiske, engelske stil, hvilket blev understreget ved en særlig detalje. Man havde fra gammel tid knyttet Shakespeares »Hamlet« til den kgl. have, idet nogle mente, at det var her Hamlets fader blev myrdet, mens han sov. Man gik så vidt i dyrkelsen af dette sagn, at man indrettede en Hamlets grav i lysthaven.

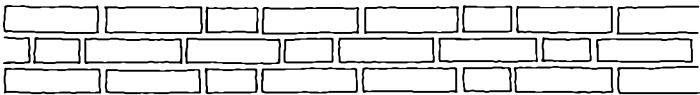

Ordforklaring

Da det næppe er muligt at skrive en bog om huse og arkitektur uden at benytte fagudtryk, er det sikkert hensigtsmæssigt, at ordforklaringen nedenfor bringes. I teksten har forfatteren bestræbt sig for at indskrænke brugen af fremmedord, men hvor de har været uundgåelige, er der i flere tilfælde givet en nødtørftig forklaring i parentes.

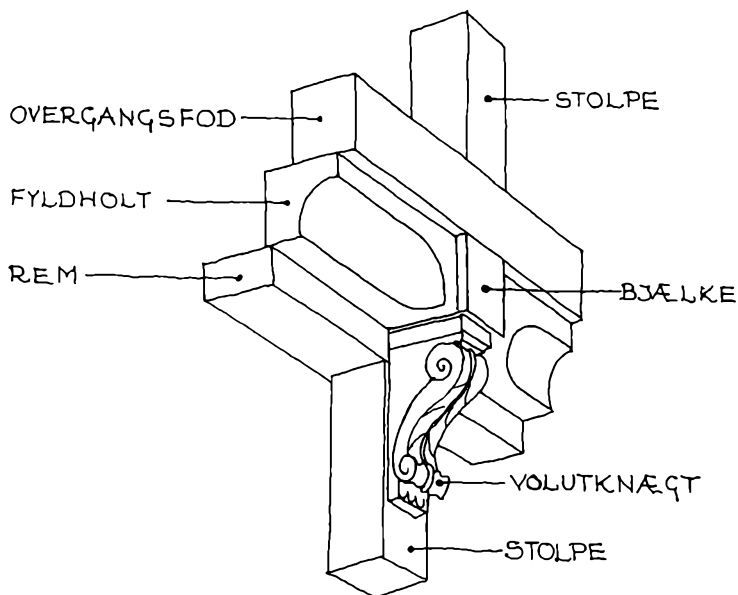
Akantus	Dekorativ udsmykning, der efterligner en sydeuropæisk plante ved navn <i>acanthus spinosus</i> (bjørneklo). Motivet stammer fra klassisk-antik kunst, men genfindes, dog med et noget varierende udseende, i senere stilperioders ornamentik. I Helsingør forekommer akantusblade især på bindingsværksbygningernes knægte.
Base (eller Basis)	Den profilerede del af en søjles fodstykke.
Blænding	Flad murniche. Især omtalt ved de fine gavle i Stengade, Gl. Færgestræde og på kirkerne.
Dorisk stil	Betegnelsen for en antik græsk byggestil, hvis søjleform imidlertid også anvendes i senere arkitektur. Doriske søjler har ingen basis, og søjleskaftet er forsynet med kannelurer (lodrette riller), der mødes i skarpe kanter.
Forbandt	Det system, hvorefter murstenene anbringes, for at de lodrette fuger ikke skal fortsætte gennem flere skifter (lag).
Frontispice	Gavl eller fronton på en bygningsfacade eller afslutning over dør eller vindue. Frontispicen er som regel formet som en trekant (trekantfronton), undertiden dog som en segment (cirkelafsnit).
Fyldholt	Det samme som fuldholt. Svært tømmerstykke, der i en bindingsværksbygning er skudt ind mellem de fremspringende ender af loftsbjælkerne, under overgangsfoden (se denne og tegningen side 92).

Gavlkvist	Kvist-opbygning i fortsættelse af husets facade. Kvisten afsluttes af et heltag, hvis tagryg står vinkelret på husets tagryg.
Gotik	Forældet betegnelse for den almindelige byggeskik i perioden 1250–1550, også kaldet spidsbuestilen. Perioden deles traditionelt i tre afsnit: unggotikken ca. 1250–1300, højgotikken ca. 1300–1400, og sengotikken ca. 1400–1550.
Grundmur	Murværk, der er opført af mursten.
Halvvalm	Se valmtag.
Heltag	Tag bestående af to tagflader, der fra tagryggen har fald til hver sin side.
Helvalm	Se valmtag.
Hovedgesims	Gesims eller vandret profileret bånd, der afslutter en bygnings facade op ad til umiddelbart under taget.
Højstolpe	En stolpe, der går gennem alle etager i en bindingsværksbygning. I ældre bindingsværksbygninger anvendtes hovedsagelig højstolper, især i bygningernes bagfacader, som derved blev helt glatte i modsætning til gadefacaderne, der ofte var med stokværksfremspring. I 1600-årene går man over til at sætte stolpe over stolpe for hver etage.
Jonisk stil	Betegnelse for antik byggestil, der fra Lilleasien kom til Grækenland omkring 400 f.Kr., hvor den fortrængte den doriske stil. Den joniske søjle, hvis kannelurer (lodrette riller) skilles af brede rande, og som er forsynet med basis og kapitæl med volutter, anvendes også i senere arkitektur.
Kamtakker	Takkerne eller afsatserne på en kamgavl, dvs. en gavl, hvor murene går op over tagfladen. Ofte forekommende i senmiddelalderligt byggeri.
Kapitæl	Søjlehoved. Det øverste led på en søjle.

Klassicisme	Betegnelse for byggestilen ca. 1770–1850. De betydeligste repræsentanter for det klassicistiske byggeri i Danmark var C. F. Harsdorff og C. F. Hansen.
Knægt (eller konsol)	Lille fremspringende parti af sten eller træ, der tjener som støtte for en bjælke, gesims, hylde eller lignende. Udskårne træknægte er ofte et dekorativt element i ældre bindingsværksbyggeri, anbragt i forbindelse med udkraget stokværk.
Kragsten	Fremspringende sten i bort, kant, gesims og lignende på bygningsfacader. De nederste sten i f.eks. en portbue kaldes kragsten, mens den øverste sten kaldes slutstenen.
Lisen	Flad, rektantet murpille uden basis og kapitæl (se disse).
Matrikel	Fortegnelse over faste ejendomme. Hver ejendom betegnes med et matrikelnummer.
Middelalder	Historisk periode. I Danmark ca. 1000–1500.
Midtrisalit	Se risalit.
Munkeforbandt	Forbandt karakteriseret ved, at der i hvert skifte (lag af mursten) er såvel løbere (sten anbragt i murens længderetning) som bindere (sten anbragt på tværs af murens længderetning). Den mest almindelige form for munkeforbandt i danske middelalderbygninger er to løbere for hver binder (se tegningen).
Munkesten	Middelalderlig mursten, der oftest måler 25–31 × 11–15 × 7–10 cm.
Muranker	Jernhage eller krampe, der fæstner bjælkelagene til murværket; på bygningsfacader er murankrene ofte udformet som tal (opførelsesår) eller bogstaver (bygherrer).

Overgangsfod

Bjælke, der er anbragt i en bindingsværksbygningens længderetning hen over bjælkehoveder og fyldholter og danner foden i det overliggende stokværk.

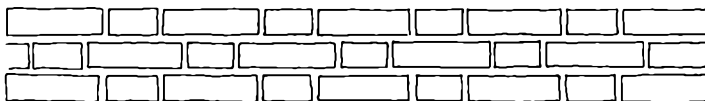

Pilaster

Flad, rektantet murpille forsynet med basis og kapitæl (se disse og sammenlign med lisen).

Polsk forbandt

Skiftegang (lag af mursten), der er karakteriseret ved, at murstenene skifter med løber og binder. Dette forbandt

bliver almindeligt i Danmark omkring 1500, muligvis tidligere.

Refektorium

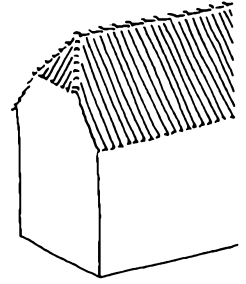
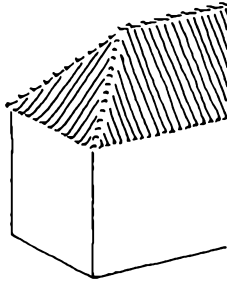
Spisesal i kloster.

Refendfugning

Pudsning af mur med vandrette fuger.

Risalit	Fremhævet facadeparti, oftest midtparti (midtrisalit) eller yderpartierne (enderisalit). Et tilsvarende tilbagetrukket parti kaldes resalit.
Rokoko	Betegnelse for den almindelige byggestil i perioden ca. 1740–1775. Rokokobyggeriet i Danmark er især repræsenteret ved arkitekten Nikolai Eigtved.
Romansk	Betegnelse for den tidlige middelalderlige byggestil, også kaldet rundbuestil, ca. 1000–1250.
Skifte	Betegnelse for et vandret murstenslag.
Slutsten	Øverste eller midterste sten i en bue eller hvælving. Ofte anvendt dekorativt ved portbuer.
Stokværksfremspring	Etage eller stokværk, der er bygget ud over det underliggende stokværk, så den øvre etage rager lidt frem i facaden.
Svale	Overdækket udvendig gang eller udbygning. Svaler eller svalegange findes i Danmark hovedsagelig på bindingsværksbygninger, hvor de er anbragt på gårdsiden som forbindelse mellem rummene i de øvre stokværk.
Tagrytter	Lille tårn eller spir anbragt på tagryggen.
Tagskæg	Nederste del af et tag, der rager frem over bygningens mur.
Tandsnit	Dekorativ række af fremspringende, firkantede eller profilerede klodser af sten eller træ, anbragt med korte mellemrum. Minder om en tandrække med store mellemrum mellem tænderne.
Udkragning	Vandret bygningsled eller stokværk (etage), der springer frem foran den underliggende murflade.
Valmtag	Tag der ved gavlene afsluttes med skrå tagflader; går disse lige så langt ned som de øvrige tagflader, kaldes det hel-

valm, går de kun halvt så langt ned, halvvalm. (Se tegning).

Vinkeltag

Sadeltag eller heltag, hvor vinklen mellem tagfladerne er 90° .

Volut

Spiralformet fladeornament, i Helsingør ofte anvendt på knægtene i bindingsværkshusene.

Ørelisen

Lisen, der til begge sider foroven har en lille retvinklet udvidelse.

Supplerende læsning

Galschiøt, M: Helsingør i midten af forrige århundrede. 2. udg., (1960).

Henningsen, Henning: Skippere, Klarerere og Toldere, i Fra Frederiksborg Amt (årbøger 1968–69).

Hvem Byggede Hvad: 2. udg., bd. 2. (1969).

Jensen, Chr. Axel og Vilh. Lorenzen: Helsingørs borgerlige bygningskunst til ca. 1850. Meddelelser fra Foreningen til gamle bygningers bevaring, 1. række, bd. 3. Gammel dansk bygningskultur (1910).

Klem, Knud: Helsingør. Vandringer i by og egn (1972).

Lorenzen, Vilh.: Bevaringen af det gamle Helsingør som arkitekturby. Meddelelser fra Foreningen til gamle bygningers bevaring. 4. række, bd. 4 (1943).

Matthiessen, Hugo og Christian Elling: Gamle købmandsgårde (1951).

Nationalmuseet: Historiske Huse i Helsingør (1973).

Pedersen, Kenno: Industrier i Helsingør før det 20. århundrede, i Fra Frederiksborg Amt (årbøger 1973).

Pedersen, Laurits: Gennem Helsingør. En vejledning for helsingoranere og byens gæster. (1936).

Pedersen, Laurits: Helsingør. Med tegninger af Kr. Kongstad (1912).

Pedersen, Laurits: Helsingør i Sundtoldstiden 1426–1857. Bd. 1–2 (1929).

Trap, J.P.: Danmark. 5. udg. Frederiksborg Amt (1953).

Iøvrigt kan der henvises til, at stadsingeniørens kontor i Helsingør kommune i de senere år har udgivet en lang række publikationer om bevaring, sanering, dispositionsplanlægning, trafikplanlægning, erhvervsplanlægning etc. Disse skrifter vil i hvert fald være tilgængelige på Helsingør Bibliotek.

